

KO E TEUTEU KE HŪ
KI HE TEMIPALE
MĀ'ONI'ONÍ

K O E T E U T E U K E H Ū
K I H E T E M I P A L E
M Ā ' O N I ' O N Í

Ko e ki'i tohi ko 'eni na'e fakanounou'i
ia mei he tohi 'a Boyd K. Packer ko e,
Ko e Temipale Mā'oni'oni

takafi mu'á: Temipale Söleki Sití
takafi muí: Temipale La'ie Hauai'i

© 2002 'e he Intellectual Reserve, Inc.
Ma'u 'a e totonu fakalao kotoa
Paaki 'i he 'Iunaiteti Siteiti 'o 'Ameliká

Fakangofua 'i he lea faka-Pilitāniá: 8/02
Fakangofua ke liliú: 8/02
Liliu 'o e *Preparing to Enter the Holy Temple*
Tongan

MOU 'ALU KI HE TEMIPALÉ

'Oku lahi 'aupito 'a e ngaahi 'uhinga 'oku totonu ke fie 'alu ai ha taha ki he temipalé. Pea na'a mo 'etau mamata atu pē 'i tu'a ki hono fōtungá, 'oku fotu mai pē ai 'a e mamafa 'o e ngaahi kaveinga fakalaumālie 'oku tu'u ai 'a e falé ni. 'Oku toe mahino ange 'a e mamafa 'o e ngaahi kaveinga fakalaumālie ni 'i loto 'i he temipalé. 'I 'olunga pē 'i he matapā hū'angá 'oku tu'u mai ai 'a e ngaahi kupu'i lea fakavīkiviki ko 'ení, "Mā'oni'oni ki he 'Eikí." Ko ho'o hū pē ki ha temipale kuo 'osi fakatapui, ko ho'o hū ia ki he fale 'o e 'Eikí.

'Oku lahi 'a e fa'ahinga fale kehekehe 'oku tau langa 'i he Siasí. 'I he ngaahi fale ko 'ení 'oku tau lotu ai, 'oku tau faiako ai, 'oku tau va'inga ai, pea 'oku tau fakahoko ai e ngaahi fokotu'utu'u. 'Oku lava ke tau fokotu'u ha ngaahi siteiki mo ha ngaahi uooti, ngaahi misiona mo ha ngaahi kōlomu pea mo ha ngaahi houalotu Fine'ofa 'i he ngaahi fale ko 'ení pe ngaahi fale kuo totongi ke tau ngāue'akí. Ka ko e taimi 'oku tau fokotu'utu'u ai 'a e ngaahi fāmīlī 'o fakatatau mo e tu'utu'uni kuo 'osi fakahā mai 'e he 'Eikí, 'oku tau fokotu'utu'u kinautolu 'i he ngaahi temipalé. Ko e mali temipalé, 'a e ouau fakama'ú, ko ha tāpuaki fungani ia te mou lava ke ma'u 'i he temipale mā'oni'oni.

Ko e kāingalotu ko ia 'o e Siasí 'oku nau taau mo fe'ungá 'oku 'atā kiate kinautolu ke nau fakahoko 'i he ngaahi temipalé 'a e ngaahi ouau mā'olunga taha fekau'aki mo e huhu'í 'a ia kuo fakahā mai ki he fa'ahinga 'o e tangatá. 'E lava pē ke fakahoko ai ki ha taha 'a e ouau molumalu mo toputapu 'o e fufulú mo e paní peá ne ma'u fakahinohino ai, ma'u ai hono 'enitaumení, pea fakama'u ai foki. Pea 'i he hili ange ko ia 'etau ma'u 'a e ngaahi tāpuaki ko 'ení ma'atautolú, 'e lava leva ke tau fakahoko 'a e ngaahi ouaú ni ma'anautolu kuo nau pekia ka na'e 'ikai ke nau ma'u 'a e faingamālie tatau ke ma'u 'a e ngaahi tāpuakí ni. 'Oku fakahoko 'i he ngaahi temipalé 'a e

ngaahi ouau toputapu ma'anautolu 'oku kei mo'ui pea mo kinautolu kuo pekiá. 'Oku 'i ai foki mo e vai fai'anga papaitaiso, 'a ia 'oku fakahoko ai 'e he kainingalotu 'oku taau mo fe'ungá 'a e papitaiso ko hono fakafofonga 'o kinautolu kuo nau pekiá.

"Mou 'alu ki he tempalé." Pea kapau 'oku 'ikai ko e 'ahó ni, 'alu 'i ha taimi vave mai. Fai loto-māfana ho'omou lotú, fokotu'utu'u ke maau 'a ho'omou mo'ui, tānaki 'a e pa'anga lahi taha te mou ala fakahaofi mo e faka'amu 'e hokosia mai 'a e 'aho ko iá. Kamata he taimi ni ke mou fononga atu 'i he hala fa'a faingata'a mo fakalotosi'i ko ia 'o e fakatomalá. 'Oku liliu 'e he tempalé 'a e tangatá peá ne fakafua 'o hulu atu mo 'aonga 'a e feinga ko ia 'a ha taha ke a'u ki ai. Ko kimoutolu ko ia 'oku nofo mama'o mei he tempalé, 'e ala lava pē ke fuofua a'u atu 'a e ngaahi tempalé ia kia kimoutolu 'oku te'eki ai ke mou ma'u 'a e faingamālie ke mou 'alu ki ai. Tauhi ke mālohi 'a ho'omou tuí mo ho'omou 'amanaki lelei pea mou faka papau'i te mou 'alu—'a ia ko ha'omou taau mo fe'unga ke mou 'alu ki he tempalé.

KO E NGAAHI ME'A TOPUTAPU 'ENI

'Oku hā mei hono lau fakalelei 'o e folofolá na'e 'ikai pē ke fakahā 'e he 'Eiki ia 'a e me'a kotoa pē ki he kakai kotoa pē. Na'e 'i ai 'a e ngaahi me'a na'e fokotu'u ke sivi'i'aki ha taha ki mu'a ke 'ilo'i pe 'okú ne taau mo fe'unga ke ma'u 'a e ngaahi fakamatala 'oku toputapú. 'Oku kau heni 'a e ngaahi ouau 'o e tempalé.

'Oku 'ikai ke tau talanoa fekau'aki mo e ngaahi ouau 'o e tempalé 'i tu'a 'i he ngaahi tempalé. Na'e te'eki ai ha taimi ia 'e pehē na'e fakataumu'a ai 'e he 'Otuá ke fakangatangata pē 'a e 'ilo ki he ngaahi ouau 'o e tempalé ki ha ki'i tokosi'i kuo 'osi fili-fili pea nau fatongia'aki hano fakapapau'i 'oku 'ikai toe 'ilo ha ni'ihi kehe ki he ngaahi ouau ni. Mole ke mama'o ha me'a pehē. He 'oku tau mātu'aki feinga fakamātoato mo'oni ke lava mo mateuteu 'a e tokotaha kotoa pē ke 'alu ki he tempalé 'o kau 'i he ngaahi ouau 'oku fakahoko ai. Ko kinautolu ko ia kuo 'osi hū ki he tempalé kuo 'osi akonekina kinautolu 'i he akonaki 'oku pehē: 'E 'i ai e 'aho 'e ma'u ai 'e he tokotaha kotoa pē 'oku lolotonga mo'ui pea mo e tokotaha kotoa pē kuo mo'ui 'i he māmaní

‘a e faingamālie ke ne fanongo ki he ongoongolelei pea ke ne tali pe ta’e tali ‘a e ngaahi me’a ko ia ‘oku lava ke ma’u ‘i he temipalé. Kapau ‘e ‘ikai ke tali ‘e ha taha ‘a e faingamālie ni, ko e me’a ‘ata’atā pē ia ‘a e tokotaha ko iá ‘a ‘ene ta’e tali iá.

‘Oku faingofua pē ‘a e ngaahi ouau ‘o e temipalé. Ko e ngaahi ouau faka’ofu’ofa mo’oni kinautolu. ‘Oku nau toputapu fau. ‘Oku ‘ikai toe fakahāhā holo ‘a e ngaahi ouau telia na’a ma’u ia ‘e kinautolu ‘oku te’eki ai ke nau mateuteu ke ma’u iá. ‘Oku ‘ikai ko ha teuteu ia ke hū ki he temipalé ‘a ‘ete fie’ilo ki he ngaahi ouau. ‘Oku ‘ikai ko ha teuteu ‘a e pehē ia ‘oku fu’u tokanga mamafa ha taha ke ne huú. ‘Oku ‘i ai ‘a e ngaahi sitepu ia ‘oku tomu’a fakahoko ‘i he teuteu atu ko ‘eni ki he ngaahi ouau: ko e tui, fakatomala, papitaiso, hilifakinima, mo’ui taau, mo e matu’otu’a fe’unga mo anga faka’ei’eiki ‘a ia ‘oku taau mo ha taha ‘oku ‘alu atu kuo ‘osi fakaafe’i ke hū ki he fale ‘o e ‘Eiki.

Kuo pau ke tau mateuteu pea tau toki ‘alu ki he temipalé. Kuo pau ke tau taau mo fe’unga pea tau toki ‘alu ki he temipalé. ‘Oku ‘i ai ‘a e ngaahi tu’utu’uni fakangatangata pea mo e ngaahi tu’unga kuo ‘osi fokotu’u. Ko e ‘Eiki na’a Ne fokotu’u kinautolu kae ‘ikai ko e tangatá. Pea ‘oku ‘i ai leva ‘a e totonu pea mo e mafai ia ‘o e ‘Eiki ke ne fie ma’u ke tauhi ke toputapu ‘a e ngaahi me’a fekau’aki mo e temipalé pea ‘oua na’a toe fakahāhā holo ia.

‘Oku lava ke hū ki he temipalé ‘a kinautolu kotoa pē ‘oku taau mo fe’unga ‘i he tafa’aki kotoa pē ke fakahā ai kiate kinautolu ‘a e ngaahi ouau toputapú.

TAAU MO FE’UNGA KE HŪ KI HE TEMIPALÉ

Ko ‘ene mahino pē kiate koe ‘a hono mahu’inga ‘o e ngaahi tāpuaki ‘o e temipalé pea mo hono toputapu ‘o e ngaahi ouau ‘oku fakahoko ‘i he temipalé, he ‘ikai leva te ke toe fehu’ia ‘a e ngaahi tu’unga mā’olunga kuo fokotu’u ‘e he ‘Eiki ke a’usia pea toki lava ke hū ha taha ki he temipale mā’oni’oni.

Kuo pau ke ‘i ai ha’o lekomeni temipale ‘oku kei ‘aonga kae toki lava ke ke hū ki he temipalé. Kuo pau ke fakamo’oni hingoa ‘a e pīsope ‘o ho uōtí pea mo ho’o palesiteni fakasiteiki ki he lekomeni ko ‘ení. ‘I he misioná, ko e fatongia ia ‘o e palesiteni fakakoló mo e palesiteni fakamisioná ke na ‘oatu ‘a

e ngaahi lekomeni tempalé. Ko kinautolu pē 'oku taau mo fe'ungá 'oku totonu ke nau hū ki he tempalé. Ko e fatongia ia 'o e pīsopé ke ne fai 'a e ngaahi faka'eke'eke fekau'aki mo 'etau mo'ui taau fakafo'ituitui. 'Oku mātu'aki mahu'inga 'aupito 'a e 'initaviu ko 'ení kiate koe 'i ho'o hoko ko e mēmipa 'o e Siasí, he ko ha taimi 'eni ke mo vakavakai'i ai mo ha tamaio'eiki 'a e 'Eikí kuo fakanofo, 'a ho'o tu'unga mo'ui. Kapau 'oku 'i ai ha me'a 'oku fehālaaki 'i ho'o mo'ui, 'e lava leva ke tokoni atu 'a e pīsopé kiate koe ke ke fakalelei'i ia. 'I he founga ko 'ení, 'i ho'o ma'u fakahinohino ko ia mei he fakamaau fakalūkufua 'o 'Isilelí, 'e lava ai ke ke fakahā pe 'okú ke taau mo fe'unga pe ko hano tokoni'i ai koe ke ke fakafe'unga'i koe ke ke hū ki he tempalé, 'i he finangalo ki ai 'a e 'Eikí.

Na'e fai 'e Palesiteni N. 'Eletoni Tena 'a ia na'á ne hoko ko e Tokoni 'Uluaki 'i he Kau Palesitenisí 'Uluakí, ha lea ki he fakataha'anga lahi 'a e lakanga fakataula'eikí 'o fekau'aki mo e ngaahi 'initaviú. 'Oku fakatou mahu'inga 'a e fale'i ko 'eni na'á ne faí ki he kau taki 'o e Siasí 'oku nau fakahoko 'a e 'initaviú pea ki he kāingalotu ko ia 'oku fai honau 'initaviú. Fakakaukau fakalelei angé ki he fale'i ko 'ení:

'E kau pīsope mo e kau palesiteni fakasiteiki, mahalo pē na'a peheni 'a ho'o kamata 'initaviu ha taha ke ma'u 'ene lekomeni tempalé:

"Kuó ke ha'u kiate au ko ho'o fie ma'u ha lekomeni ke ke hū ki he tempalé. Ko hoku fatongia ia ke u fakafofonga'i e 'Eikí 'i hono 'initaviu koé. 'I he 'osi ko ia ho 'initaviú, ko e me'a leva ia 'a'aku ke u fakamo'oni hingoa ki ho'o lekomení; ka 'oku 'ikai ko 'eku fakamo'oni hingoá pē 'oku mahu'inga ki ho'o lekomení. Ki mu'a pea toki lava ke faka'aonga'i 'a e lekomení, kuo pau foki ke ke fakamo'oni hingoa mo koe ki ai.

" 'I ho'o fakamo'oni hingoa ko ia ki ho'o lekomení, 'okú ke fakapapau ai ki he 'Eikí 'okú ke taau mo fe'unga ke ma'u 'a e ngaahi monū ko ia 'oku foaki kiate kinautolu 'oku nau ma'u ha lekomeni peheé. 'Oku 'i ai foki mo e ngaahi fehu'i maheni te u fai atu kiate koe. . . . Pea 'oku fie ma'u ke ke tali 'i he mo'oni ki he fehu'i taki taha" . . .

Pea 'i he hili ko ia ho'o fai 'a e ngaahi fehu'i 'oku fie ma'u ke faí ki he tokotaha fie ma'u lekomení, 'e lelei pē ke ke toe lea ange ki ai 'o pehē: "Ko e tokotaha 'oku hū ki he fale 'o e

'Eikí kuo pau ke ne 'ata'atā ia mei he ngaahi angafai ta'e ma'á, ta'e mā'oni'oni, ta'e haohaoá, mo ta'engali". . . .

Kuo pau ke fakahoko 'a 'etau ngaahi 'initaviú 'i he 'ofa pea 'i ha founga 'oku taau. 'Oku lahi e taimi 'e lava ke fakatonutonu ai ha ngaahi me'a 'o kapau te ke fehu'i ange 'o pehē: " 'Oku 'i ai nai ha 'uhinga te ke ongo'i ta'e fiemalie ai pe te ke ongo'i 'oku 'ikai te ke faitotonu ki he 'Eikí 'o kapau te ke fakamo'oni hingoa ki ho'o lekomeni tempalé?"

"Te ke fie ma'u ke tuku atu ha ki'i taimi ke toe fakalelei'i ai ha fanga ki'i me'a fakaekoe pē pea ke toki fakamo'oni hingoa ki ho'o lekomeni? Manatu, 'oku tokaima'ananga 'e he 'Eikí 'a e me'a kotoa pē, pea 'e 'ikai lava ke manukia ia. Ko 'emau feingá ke tokoni'i koe. 'Oua 'aupito na'a faifai pea ke ngāue'aki 'a e loí ke ma'u hao fatongia, pe ko ha'o lekomeni, pe ha tāpuaki mei he 'Eikí."

Kapau te ke ngāue'aki 'a e founga 'oku fokotu'u atu 'i 'olungá ki ho'o 'initaviú, 'oku fatongia'aki leva 'e he toko taha 'oku fai hono 'initaviú hono 'initaviu'i pē 'e ia ia. 'Oku ma'u foki 'e he pīsope pe palesiteni fakasiteikí 'a e totonu pea mo e mālohi ke ne 'ilo'ilo. Te ne 'ilo pē 'e ia pe 'oku 'i ai ha me'a 'oku fehālaaki mo fie ma'u ke fakalelei'i pea toki 'oange 'a e lekomeni pe 'ikai. ("The Blessing of Church Interviews," *Ensign* [Nōvema 1978]: 42–43.)

Ko e 'initaviu ko ia ke ma'u ha lekomeni tempalé, 'oku fakahoko toko ua pē ia 'i he vaha'a 'o e pīsope mo e mēmipa 'o e Siasí 'oku fie ma'u lekomeni. 'Oku fai 'i he 'initaviu ko 'eni ha ngaahi fehu'i ki he mēmipá 'o fekau'aki mo hono 'ulungāanga fakafō'ituituí, hono tu'unga tāú, pea mo e anga ko ia 'ene mateaki'i e Siasí mo hono kau takí. Kuo pau ke fakamo'oni'i 'e he tokotahá ni 'okú ne mo'ui angama'a pea 'okú ne tauhi ki he Lea 'o e Potó, totongi vahehongofulu kakato, mo'ui 'o fakatatau ki he ngaahi akonaki 'o e Siasí, pea 'ikai foki ke ne kau mo ha kakai kuo nau tafoki mei he Siasí pe poupu'i ha fa'a-hinga pehē. 'Oku fakahinohino 'a e pīsope ke ne manatu'i ma'u pē 'oku mātu'aki mahu'inga 'aupito ke 'oua te ne toe fakahāhā holo 'a e ngaahi me'a ko ia 'oku fekau'aki mo e 'initaviu kuo fai mo e tokotaha kotoa pē.

'I he anga maheni, 'e lava pē 'o mahino pe 'oku mo'ui taau mo fe'unga 'a e tokotaha 'oku 'initaviú ke ne ma'u ha lekomeni tempale 'i he'ene fai 'a e ngaahi tali 'oku fe'ungá ki he ngaahi

Loki Silesitalé, Temipale Vēnolo 'Iutaá

fehu'i 'a e pīsopé. Kapau 'oku 'ikai ke hanga 'e he tokotahá ni 'o tauhi e ngaahi fekaú pe 'oku 'i ai ha me'a 'oku tūkunga kovi 'i he'ene mo'uí 'a ia 'oku fie ma'u ke fakalelei'i, 'e fie ma'u ia ke ne fakahā kuó ne fakatomala mo'oni pea toki 'oange ha'ane lekomeni tempale.

I he hili ko ia hono fai 'e he pīsopé 'a e 'initaviu ko 'eni, 'e toe 'initaviu fakatāutaha foki kitautolu 'e ha taha 'o e kau palesitenisī fakasiteikí pea toki lava ke tau 'alu ki he tempalé. Kapau ko 'etau fuofua 'alu 'eni ki he tempalé, 'oku angamaheni 'akí pē hono fakahoko 'o e 'initaviú 'e he palesiteni 'o e siteikí.

He ko e me'a ní he 'ikai te ke tali lelei 'i ho'o ha'u ko ia ke fai ho 'initaviu ki ha'o lekomeni tempalé 'a e tu'utu'uni 'a e tokotaha kuo vahe'i ke ne hoko ko e fakamaau 'i 'Isilelí, 'a e tokotaha ko ia ko hono fatongiá ke ne fakafofonga'i e 'Eikí 'i hono fakapapau'i pe 'oku totonu ke ke hū ki he tempale topu-tapu ni pe 'ikaí.

KO HO'O FUOFUA 'ALÚ MO E TAIMI KOTOA PĒ 'OKÚ KE 'ALU AI

Kapau ko ho'o fuofua 'alu 'eni ki he tempalé, ko e me'a pē ia kuo pau ke hoko 'a ho'o ongo'i loto hoha'a mo tailiili. He 'oku fakanatula pē 'a 'etau hoha'a koe'uhi ko ha ngaahi me'a 'oku 'ikai ke tau 'ilo ki ai. 'Oku tau fa'a ongo'i manavasi'i koe'uhi ko ha'atau a'usia ha ngaahi me'a 'oku fo'ou ki he'etau mo'uí.

Ka ke nonga pē. He ko ho'o 'alú ki he tempalé. 'E 'i ai e tokotaha ai ke ne tokoni'i koe 'i he ngaahi feitu'u kotoa pē 'i he tempalé. 'E tataki mo tokanga'i lelei koe—ko ia ke ke fiemālie pē.

'Oku totonu ke tau loto'apasia 'i he taimi 'oku tau hū ai ki he tempalé. Kapau 'oku fie ma'u ke fai ha talanoa pea 'oku totonu ke lea fanafana pē. Ka 'oku fie ma'u foki ia ke tau mātu'aki loto'apasia pea fakalongolongo lolotonga e taimi 'oku fai ai 'a e ngaahi fakahinohinó.

'Oku sí'isi'i pē ha ngaahi feitu'u 'i he ngaahi 'ahó ni te tau lava 'o ma'u ai ha faingamālie ke tau fakalaulauloto 'i he loto'apasia mo'oni. Ki mu'a pea toki hū atu ha ngaahi kulupu 'e ní'ihī ki ha ngaahi tempale ke fakahoko 'a e ngāue ki he ngaahi ouaú, 'oku nau fa'a tomu'a fakataha kinautolu ki he falelotu 'i he tempalé. 'Oku nau tatali leva ai kae 'oua leva kuo kakato mai 'a kinautolu 'oku totonu ke 'i ai. Ko e anga ia 'oku

tau ma'u 'i he mo'u'í ni 'a e si'i 'etau kātakí ke fa'a tatalí. 'Oku fa'a fakatupu 'ita foki kapau te te 'uluaki hū atu kita ki ha loki pea pau ke te tatali ai kae 'oua kuo hū ange 'a e tokotaha fakamuimui tahá. Ka 'oku fehangahangai 'eni ia mo e me'a 'oku hoko 'i he temipalé. 'Oku lau 'a e tatali ia ko 'ení ko ha faingamālie faka'ofó'ofa. He toki faingamālie 'eni ke te tangutu fakalongolongo ai ta'e toe fai ha talanoa pea tukutaha pē 'ete fakakaukaú ki he ngaahi fakakaukau 'apasia mo fakalaumālié! 'Okú ne fakamālohia 'e ia 'a e laumālié.

Ko e taimi ko ē 'okú ke 'alu ai ki he temipalé, manatu'i ko e tokotaha fakaafe koe ki he fale 'o e 'Eikí. Ko ha taimi fakafiefia 'eni, ka ko e taimi 'o e fiefia fakalongolongo pē. Ko e taimi 'e ní'íhi 'oku fai ai ha mali temipale, 'oku fie ma'u ia ke fakamanatu ki he ngaahi kāingá mo e kaungāme'á 'oku totonu ke fai 'i he loto 'apasia pea 'oua 'e longoa'a 'a 'enau fakahā 'o 'enau 'ofá mo 'enau talamonū pea mo 'enau fakafe'iloaki ki he ní'íhi 'o e fāmilí kuo fuoloa 'enau ta'e felōngoakí. 'Oku 'ikai taau ke fai 'a e talanoa le'olahí mo e kakata le'olahí 'i he fale 'o e 'Eikí.

Tali fiemālie 'a e fakahinohino 'oku 'oatu 'e he kau ngāue 'i he temipalé. 'E 'i ai pē 'a e tokotaha ke fakahinohino koe 'i he ngaahi me'a ke fai.

AKO'I MEI 'OLUNGA

Ki mu'a pea ke fuofua 'alu ki he temipalé, pe hili ha'o tou-tou 'alu ki ai, 'e 'aonga kiate koe ke ke 'ilo'i 'oku fakahoko 'a e ngaahi akonaki ko ia 'oku fai 'ata'atā pē 'i he temipalé 'aki 'a e ngaahi faka'ilonga pe 'i ha founa fakataipe. Na'e fakahoko 'a e konga lahi 'o e faiako 'a e 'Eikí, 'a ia ko e Faiako Tu'ukimu'á ia, 'i he founa ko 'ení.

Ko ha ako'anga ma'ongo'onga 'a e temipalé. Ko e fale ia 'o e ako. 'Oku tauhi ma'u 'a e ongo molumalú 'i he ngaahi temipalé koe'uhí ke taau ia mo hono ako'i ai 'o e ngaahi me'a 'oku fu'u fakalaumālié. Na'e hoko 'a Toketā Sione A. Uitisou 'o e Kōlomu 'o e Toko Hongofulu Mā Uá 'a ia kuó ne pekiá, ko ha palesiteni 'iloa 'o ha 'univēsiti 'e taha pea na'e 'iloa ia 'i māmani kātoa 'i he mala'e 'o e akó. Na'á ne ma'u 'a e fa'ahinga ongo 'a'apa mo'oni ki he ngāue fakatemipalé, pea na'e 'i ai 'a e taimi 'e taha na'á ne lea ai 'o pehē:

Fai'anga Papitaisó, Tempale Uāsingatoni D.C.

‘Oku hanga ‘e he ngaahi ouau ‘o e tempalé ‘o fālute kātoa ‘a e palani ‘o e fakamo‘uí ‘o hangē ko ia ‘oku toutou ako‘i mai ‘e he kau taki ‘o e Siasí, pea nau fakamahino‘i mai foki mo e ngaahi me‘a ko ia ‘oku faingata‘a ke mahinó. ‘Oku ‘ikai toe fie ma‘u ia ke fakakehe‘i pe ke liliu ‘a e ngaahi akonaki ‘o e tempalé koe‘uhí ka nau fe‘unga mo e palani ma‘ongo‘onga ‘o e fakamo‘uí. ‘Oku hoko ‘a e kakato faka‘āufuli ‘o e fokotu‘utu‘u ‘o e ‘enitaumení ko e taha ia ‘o e ngaahi ‘uhinga mālohi ki hono taukave‘i ‘a hono mo‘oni ‘o e ngaahi ouau ‘o e tempalé. ‘Ikai ko ia pē, ka ‘oku hanga ‘e hono vakai‘i faka‘āufuli mo hono fakamatala‘i mahino ko ‘eni ‘o e palani ‘o e Ongoongolelei ‘o fakahoko ‘a e lotu ‘i he tempalé ko e taha ia ‘o e ngaahi founga ‘aonga taha ki hono toe fakafoki ‘o e manatú ki he fa‘unga fakakātoa ‘o e ongoongolelei.

‘Oku ‘i ai ‘a e mo‘oni‘i me‘a ‘e taha ‘oku hoko ma‘u pē ko ha fakamo‘oni mālohi ki hoku lotó ki hono mo‘oni ‘o e ngāue fakatempalé. ‘E lava ke vahevahe ‘a e ‘enitaumení mo e ngāue fakatempalé, ‘o hangē ko ia na‘e fakahā ‘e he ‘Eikí ki he Palōfita ko Siosefa Sāmitá, ki he ngaahi kongalalahi ‘e fā: Ko e ngaahi ouau teuteú; ko hono fai ‘o e ngaahi fakahinohinó ‘i he founga ‘o e fakamatala mo e ngaahi fakataipe; ngaahi fuakava; pea ko hono faka‘osí, ko hono sivi‘i ‘o e ‘iló. ‘Oku ‘ikai te u tui ‘e malava ‘e he Palōfita ko Siosefá ‘i he tu‘unga na‘á ne ‘i aí, ‘a e ‘ikai ke ne ako lelei mo ta‘e poto he faka‘uhingá, ke ne fa‘u ha me‘a ‘oku fu‘u kakato mo ‘uhingamālie pehē. (John A. Widtsoe, “Temple Worship,” *The Utah Genealogical and Historical Magazine* 12 [‘Epeleli 1921]: 58.)

Na‘e toe hoko atu ‘a e fakamatala ‘a ‘Eletā Uitisoú ‘o pehē:

‘Oku tau mo‘ui ‘i ha māmani ‘oku fonu ‘i he ngaahi faka‘ilongá. ‘Oku tau toki ‘ilo‘i pē ha me‘a ‘i ha funga ‘o ha ngaahi faka‘ilonga. ‘Oku tau ‘ai ha ngaahi faka‘ilonga ‘i ha la‘i pepa, pea tau pehē ‘oku nau fa‘u ha fo‘i lea, pea ko e fo‘i lea ko iá ‘oku ‘uhinga ia ki he ‘ofa, pe fehi‘a, pe ‘ofa fakakalaisi, pe ‘Otua, pe ko ‘itāniti. Mahalo pē ‘e ‘ikai ke fu‘u hā matamatalelei ‘a e ngaahi faka‘ilongá ia ki he‘etau vakai. Ka ‘oku ‘ikai ke lāunga ha taha ia ‘i he ngaahi faka‘ilonga ‘i he ngaahi peesi ‘o ha tohi koe‘uhí he ‘oku ‘ikai ke tatau ‘a honau faka‘ofo‘ofá mo e faka‘ofo‘ofa ‘o e ngaahi me‘a ko ia ‘oku nau fakafofonga‘i. ‘Oku ‘ikai ke tau fehu‘ia ‘e kitautolu

'a e faka'ilonga ko ia ko e 'O-t-u-á ko'euhí he 'oku 'ikai ke fu'u faka'ofo'ofa, ka 'okú ne fakafofonga'í 'e ia 'a e ngeia 'o e 'Otuá. 'Oku tau fiefia koe'uhí ko 'etau ma'u ha ngaahi faka'ilonga, ka ko e me'á pē ke mahino kiate kitautolu 'a e ngaahi me'a 'oku nau fakafofonga'í. 'Oku ou lea atu kiate kimoutolu he pooni; 'oku 'ikai te mou fu'u tokanga ki he founda kuó u fakahoko atu 'aki 'a 'eku leá, pe ko e ngaahi lea kuó u ngāue'akí; 'i ho'omou muimui ki he 'uhinga 'o e ngaahi fakakaukau kuó u feinga ke fakamahino'í atu kiate kimoutolú, kuo ngalo ai pē 'iate kimoutolu 'a e ngaahi lea ia na'á ku lea'akí mo e founda na'á ku fakahoko'aki kinautolú. . . .

'Oku tau mo'ui 'i ha māmani 'oku fonu 'i he ngaahi faka'ilongá. He 'ikai ke lava ke pehē kuo hū mai ha tangata pe ko ha fefine mei he temipalé kuo ma'u 'a hono 'enitautumení 'o hangē ko ia na'e totonu ke ne 'osi ma'ú kae 'oua kuó ne 'osi mamata 'o fakalaka atu 'i he faka'ilongá ki he ngaahi mo'oni māfimafi ko ia 'oku fakafofonga'í 'e he ngaahi faka'ilonga ko iá. ("Temple Worship," peesi 62.)

Kapau te ke 'alu ki he temipalé peá ke manatu'í 'oku fakahoko 'a e akonaki aí 'aki 'a e faka'ilonga pe fakataipe, he 'ikai pē te ke hū koe ki he temipalé 'i he laumālie totonu ta'e te ke hū ki tu'a mei ai kuo toe fālahi ange 'a ho'o mahinó, peá ke ongo'í 'okú ke toe fiefia ange pea toe lahi ange 'a ho'o 'iló fekau'aki mo e ngaahi me'a 'oku fakalaumālié. Ko e founda faiako faka'ofo'ofa mo'oni 'eni. 'Oku fakahoko ia 'i he ivi mo e ue'í 'a e laumālié. Na'e ako'í ma'u pē 'e he 'Eikí, 'a ia ko e Faiako Tu'ukimu'á Ia, 'a 'Ene kau ākongá 'aki 'a e ngaahi talanoa fakatātā, 'a ia ko e founda ia 'o hono fakamatala'í 'o ha ngaahi me'a 'oku faingata'a ke mahino 'o faka'aonga'í ki ai ha fakataipe ke fakamahino'í 'aki. Na'á Ne folofola 'o kau ki he ngaahi me'a maheni 'oku fa'a hoko 'i he mo'ui 'a 'Ene kau ākongá, 'o Ne talanoa kau ki ha fanga moa mo honau fānganga, fanga manupuna, ngaahi matala'í'akau, fanga fōkisi, 'ulu'akau, kau kaiha'a, kau kaiha'a 'akau, ki he tō 'a e la'aá, ki he kakai ma'ukoloá mo kinautolu na'e masivá, ki he toketaá, 'a e monomono valá, 'a e huo 'o e vaó, tafi falé, fafanga 'o e fanga puaká, 'a hono haha 'o e uité, 'a hono fa'oaki mo tauhi 'o e kelení 'i he ngaahi feleokó, 'a e langa falé, 'a e totongi 'o ha ní'ihí ke ngāué, pea mo e hā fua e ngaahi me'a kehekehe. Na'á ne folofola 'o kau ki he tenga'í mūsítá, mo e mata'itofé.

Na'á Ne loto ke ako'i 'a kinautolu na'e fanongo kiate Iá, ko ia na'á Ne faka'aonga'i ai 'a e fanga ki'i me'a mahinongofuá ke fakataipe'aki pe hoko ko ha faka'ilonga pe fakataipe. 'Oku 'ikai ke 'i ai ha me'a 'i he ngaahi me'á ni 'e fakamisiteli pe ta'e mahino, ka 'oku nau fakafofonga'i pe fakataipe kotoa ha ngaahi me'a.

'Oku hoko pē foki mo e temipalé ko ha faka'ilonga. Kapau kuó ke mamata ki ha taha 'o e ngaahi temipalé 'i he taimi po'ulí mo e ulo hono ngaahi māmá, 'okú ke 'osi 'ilo'i pē 'ene hā faka'ofó'ofá. 'Oku hoko 'a e fale 'o e 'Eikí 'i hono takatakai'i ia 'e he ngaahi māmá kae 'asi lelei mai 'i he fakapo'ulí, ko ha faka'ilonga ia 'o e mālohi pea mo e ivi faka-'Otua 'o e ongo-ongolelei 'o Sīsū Kalaisí, 'a ia 'okú ne tu'u ko ha tūhulu ki ha māmani 'oku faka'au pē ke mangalo hifo 'i he fakapo'uli faka-laumālié.

He 'ikai pē foki ke mahino kakato 'a e ngaahi ouau fakatemipalé 'i ho'o fuofua 'alu ki aí. Ko e kongá pē 'e mahinó. Toutou foki ki ai. Foki ki ai 'o ako. Te ke 'ilo'i ai 'a e ngaahi me'a ko ia na'á ke faingata'a'ia pe puputu'u aí pe fakamisiteli kiate koé. Ko e kongá lahi 'o e ngaahi me'á ni ko ha ngaahi me'a fakataautaha pē ia 'a ia he 'ikai te ke lava 'e koe 'o toe fakamatala'i ange ki ha taha kehe. Ka 'okú ke 'osi 'ilo'i pē 'e koe 'a e ngaahi me'á ni.

'E makatu'unga 'a e kongá lahi 'o e ngaahi me'a ko ia te tau ma'u mei he temipalé 'i he me'a ko ia te tau 'alu mo ia ki he temipalé, hangē ko e loto fakatōkilaló mo e loto 'apasiá pea mo e loto fie akó. Kapau 'oku ako'ingofua kitautolu, 'e ako'i kitautolu 'e he Laumālié 'i he temipalé.

I ho'o ma'u 'a e faingamālie ke ke kau 'i hono fakahoko 'o ha 'enitaumeni 'i he temipalé pe ko ha'o kau ki ha fakama'u, fakakaukau loto angé ki he loloto 'o hono 'uhinga 'o e me'a 'okú ke mamata ki hono fakahokó. Pea 'i he ngaahi 'aho ko ia hili ho'o 'alu ki he temipalé, manatu ki he ngaahi me'á ni peá ke fakakaukau ki ai; toe fakamanatu fakalongolongo pē kinautolu 'i ho lotó 'i he fa'a lotu pea te ke 'ilo'i ai 'e tupulaki ange 'a ho'o 'iló.

Ko e taha 'o e ngaahi me'a mahu'inga 'okú ke ma'u 'i ho'o 'alu ki he temipalé ko e toe fālahi ange 'a e mahino 'okú ke ma'u mei ai fekau'aki mo e ngaahi taumu'a 'a e 'Otuá fekau'aki mo e māmaní. Ko 'etau hū tu'o taha pē 'i he temipalé (pea 'e lava pē foki ke tau toe foki 'o fakafou 'etau manatú), 'oku hū

tonu pē 'a e ngaahi me'a ia 'oku hoko 'i he mo'uí mo e palani 'o e fakamo'uí. 'Oku lava ai ke tau sio ki he tu'unga 'o e mo'uí 'oku tau 'i aí, pea vave ai foki 'etau 'ilo'i 'a e taimi 'oku tau hē ai mei he hala 'oku totonu ke tau 'alu aí.

Ko ia, mou fakataumu'a ki he tempalé. Tataki mo fakahinohino ho'omou fānaú ki he tempalé. Fakahinohino kinautolu ki ai mei he'enau kei valevalé pē, pea kamata leva hono teuteu'i kinautolu ki he 'aho ko ia te nau hū ai ki he tempale mā'oni'oni.

Ka 'i he taimi lolotonga ní, feinga'i koe ke ke hoko 'o ako'ingofua, ke ke loto 'apasia. Fakalaulauloto peá ke ako 'a e me'a kotoa pē te ke ala ako mei he ngaahi akonaki 'a ia ko e tempalé pē 'oku lava ke ma'u aí—'a e ngaahi akonaki ko ia 'oku 'omi 'i he ngaahi faka'ilonga pe ngaahi fakataipe fakalaumālie.

'Oku fie ma'u ha taimi lahi ke palani ai ha mali tempale. Pea 'oku taau ke fai hano palani fakalelei. 'Oku fa'a lahi ha fe'ofa'aki 'a ha talavou mo ha finemui peá na fakapapau'i te na mali pē he vave tahá, 'i ha uike pē nai 'e taha pe ua, peá na vili ke fakahoko 'eni neongo e kole 'a e mātu'á ke ki'i toloi atu. 'Oku fa'a lau 'e he kau talavou ia 'a e kole 'a e mātu'á ke ki'i toloi atu e malí kae fai ha teuteu 'o pehē tokua 'oku 'ikai ke nau loto ki he malí. 'Oku nau manavasi'i ke toe tatalí telia na'a hoko ha fa'ahinga me'a 'o 'ikai ke lava ai 'enau malí. 'Oku hā mei he kau talavou 'e ní'ihia ia 'a 'enau fu'u ta'e matu'otu'a fe'unga pea mo e ta'e 'ofa 'i he taimi ko ia 'oku nau vili ta'e'unua ai ke fai leva e malí 'o tupu ai 'a e ngaahi faingata'a'ia pea hoko ai mo ha ngaahi me'a 'e toki faka'amua ki mui ange ka na'e 'ikai ke hoko.

Kapau 'oku fai fakavavevave'i mo fu'u hoha'a 'a e fakakaukau ki he ngaahi me'a 'oku fakahokó, hangē leva 'oku 'i ai e me'a ia 'oku mole mei he'ete fuofua hū ki he tempalé, pe mei he 'aho na'e fai ai e malí 'i he tempalé. Ko e fuofua taimi ko 'eni 'o 'ete hū 'i he tempalé pe ko hono fakahoko 'o e fakama'ú 'i he 'aho 'o e malí 'oku hoko tu'o taha pē ia 'i hono kotoa 'o 'ete mo'uí. 'Oku fu'u mahu'inga ia ke fai ha teuteu ki ai. 'Oku mātu'aki mahu'inga 'aupito pea totonu ke 'oua na'a tau tuku 'a e fanga ki'i me'a íkí, 'a e teuteu'i 'o e ngaahi me'a fakatu'asinó, ke mahu'inga ange ia 'i he tempalé. Ko hono 'uhinga ia 'oku totonu ai ke fai e me'a kotoa pē ki mu'a pea toki fakahoko e malí. He ko e toki me'a ta'e fakafiemālie mo'oni

Lokí 'o e Fakatupú, Temipale Sōleki Sif

hano tuku 'a e ngaahi me'a 'oku mahu'ingá ke toki fakahoko pē 'i he 'aho ko iá.

Kapau te ke tomu'a a'u atu ki ha fakataha'anga 'oku fai 'i falelotu 'o ke tangutu fakalonogolongo pē mo ke vakai ki he ha'u 'a e kakaí, te ke fakatokanga'i 'oku 'i ai pē 'a e me'a 'oku nau 'alu atu mo ia. 'Oku tupulekina 'a e ongo fakalaumālié pea 'oku liliu 'a e lokí 'i he'ene mafuli mei ha nge'esi loki ta'e 'i ai ha tahá ki ha ha'ofanga 'o ha ngaahi tuonga'ane mo e tuofāfine 'a ia kuo nau ha'u mo e fakatu'amelie ki ha me'a fakalaumālie ke ma'u heni.

Ka 'oku 'ikai foki fa'a lava ke tau fai 'eni 'i he'etau 'alu ki ha fakataha'anga 'i he ngaahi 'aho ko ia 'oku tau fu'u femo'uekina aí. 'Oku mahu'inga tatau pē 'a e me'a 'oku tau ma'u 'i he'etau fai 'eni 'i he taimi 'oku tau 'alu atu ai ki he tempalé. 'Oku mo'oni 'aupito 'eni 'i he taimi 'oku tau fuofua hū ai 'i he tempalé. 'Oku totonu ke tau 'i ai 'i he taimi lahi ki mu'a.

Pea ko ia 'oku mou mamata heni, 'oku 'ikai pehē ko e 'alu ko ia he taimi lahi ki mu'á ko e 'ai pē ko ha malu'i, ke fakapapau'i 'oku maau pē 'a e ngaahi lekomení mo e ngaahi me'a kehé pea ke tau lava 'o maheni mo e me'a fo'ou ko 'eni 'oku tau a'usiá. 'Oku 'i ai 'a e 'uhinga 'oku toe mahu'inga ange heni. 'Oku 'uhinga 'eni ke tau a'u ki he feitu'u totonú 'i he taimi totonu koe'uhí ke 'oua na'a tau hoha'a kae ma'u 'a e laumālie totonú—ke tau mateuteu ki he ngaahi me'a 'oku teu ke faí.

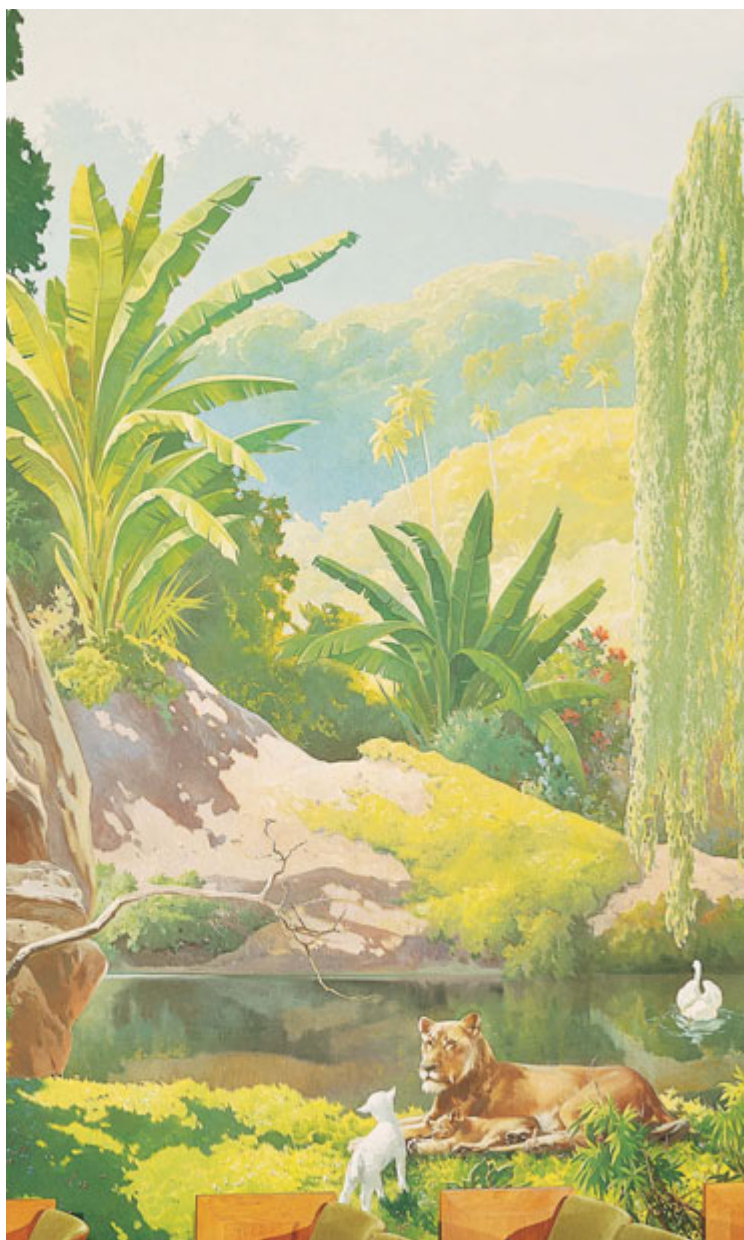
Kuo tau lave pē 'eni 'o kau kiate kinautolu 'oku nau hū mo fakahoko 'a e ngaahi ouau 'i he tempalé, ka 'oku 'i ai foki 'a e ngaahi taimi 'oku palani ai ke fakahoko ha mali tempale pea 'oku 'i ai leva 'a e ngaahi fāmili ofi 'oku 'ikai ke nau 'i ha tu'unga taau ke ma'u ha'anau lekomeni tempale. Mahalo pē ko e tokotaha papi ului 'a e tangata malí pe ko e fefine malí pea 'oku te'eki ai ke kau mai 'a 'ena ongo mātu'a ki he Siasí; pe 'oku nau toki kau fo'ou mai ki he Siasí 'o 'ikai lava ke ma'u ha'anau lekomeni tempale. Pe mahalo pē kuo 'osi kau 'a e mātu'á ki he Siasí ka 'oku 'i ai ha taha 'iate kinaua 'oku 'ikai fe'unga 'ene tauhi ki he ngaahi tu'unga mo'ui 'oku fie ma'u 'e he Siasí ke ne ma'u ha'ane lekomeni tempale. Ko e palōpalema lahi 'eni 'oku fa'a lahi 'ene hokó 'i he taimi 'oku fai ai ha ngaahi mali tempale. Ko e taimi 'eni 'oku totonu ke toe fu'u vāofi ange ai 'a e ngaahi fāmili, pea totonu ke nau fā'ūtaha mai ke nau 'inasi kotoa 'i he ngaahi momeniti toputapu ko 'eni 'o e

mo'uí. 'Oku fa'a vave 'ene hoko 'a e ngaahi palōpalemá 'i he taimi ko ia 'oku 'ikai 'oange ai ha lekomeni tempale 'a ha taha 'oku 'ikai ke mo'ui tāú, pe ko e 'ikai lava ke fakaafe'i ha kau-me'a pe kāinga 'oku 'ikai ke Siasi ke kau mai ki he ouau 'o e fakama'ú. 'E lava ke tupu mei heni ha loto mamahi pe fakakikihi 'i he fo'i momeniti ko ia 'oku fie ma'u lahi taha ai ke nonga 'a e me'a kotoa peé, 'a e taimi ke lahi taha ai 'a e fe'ofofaní.

Ko e hā leva e me'a te tau fai 'i he taimi 'oku hoko ai 'a e ngaahi me'a pehení? Ko e me'a 'eni ia ke 'oua na'a tau fakahoha'asi ai ha pīsope. He 'ikai lava 'e he pīsopé 'i he tu'unga 'okú ne tauhi 'i he'ene hoko ko e fakamaau fakalūkufua 'i 'Isilelí, ke ne 'oatu ha lekomeni ki ha taha 'oku 'ikai taaui mo fe'unga ke ne ma'u ia. 'E fakatu'utāmaki lahi mo'oni kiate kinautolu 'oku fie ma'u lekomení 'o kapau 'e fai 'eni. Pea 'e 'ikai foki kaunga lelei ia ki he pīsopé.

Ko e taimi ko ē kuo 'osi fokotu'u ai e 'aho ke fai ai 'a e mali tempalé pea 'ikai lava ke hū ki he tempalé ha taha 'o e ongo mātu'á pe ko ha kāinga ofi, ka palani fakalelei, 'e hoko pē ia ko ha faingamālie kae 'ikai lau ko ha palōpalema. Fakakaukau angé ki he ngaahi fokotu'u ko 'ení. Fakaafe'i e taha 'o e ongo mātu'á 'oku 'ikai ke kau ki he Siasi, pe ko e tokotaha ko ia kuo 'osi Siasi kae 'ikai ma'u ha'ane lekomeni tempalé, ke ne ha'u ki he tempalé fakataha mo kinautolu 'e ha'u ki ai. 'Oku 'i ai pē 'a e fa'ahinga laumālie ia mo e ongo 'oku ma'u 'i tu'a 'i he kelekele 'oku tu'u ai e tempalé 'a ia 'oku 'ikai toe ma'u ia 'i he ngaahi feitu'u kehé. 'Oku 'i ai 'a e ngaahi senitā takimamata ma'á e kakai 'a'ahí 'i he ngaahi tempale 'e ni'ihí. Ko e me'a faka'ofofa mo'oni hono tauhi 'o e ngaahi feitu'u 'oku tu'u ai 'a e ngaahi tempalé. Ko hono fakakātoá, ko e tempalé mo e kelekele 'oku tu'u ai ko e feitu'u ia 'o e melinó pea mo e nongá.

Alea'i ha taha ke nofo 'o tatali mo e mēmipa ko ia 'o e fāmili. 'Oua mu'a na'a tuku toko taha pē 'a e tokotahá ni. 'Oku 'i ai e ngaahi mali tempale 'e ni'ihí 'oku loto fiemālie pē 'a kinautolu ia 'i he fāmili 'oku lava ke nau hū ki he tempalé 'o mamata 'i hono fakahoko 'o e malí ke nau nofo pē 'i tu'a mo kinautolu 'oku 'ikai ke nau lava 'o hū ki lotó. 'I he'enua nofo ko ia 'i tu'a he ngaahi 'ātakai 'o e tempalé, kuo nau lava ai ke fakamatala'i ki he ni'ihí ni 'a e holi na'e ma'u 'e he ongo me'a malí ke fakama'u kinaua 'i he fale 'o e 'Eikí.

Ko e 'ata mei he Loki 'o e Ngoué, Temipale Losi 'Enisilesi Kalefōniá

‘E lava ke fakatō ki he lotó ‘i he taimi pehení ‘a e fa‘ahinga ivi tākiekina lahi ‘a ia ‘e ‘ikai lava ke toe fakahoko ia ‘i ha fa‘ahinga taimi kehe. Hangē ko ‘ení, ‘oku fakahoko ‘a e ngaahi taki mamata ia ‘i he ngaahi tempale lalahi angé. Kapau ‘e fai hano palani ki mu‘a, ‘e lava leva ke fai ha fokotu‘utu‘u makehe ma‘a ha mēmipa ofi ‘o e fāmílí ‘oku ‘ikai te ne lava ke hū ki he tempalé koe‘uhí ko ha fa‘ahinga ‘uhinga. ‘Oku fa‘a lava ‘e he ngaahi founa ko ‘ení ‘o fakafiemālie‘i ha ngaahi ‘amanaki na‘e ‘ikai ke hoko pe ngaahi loto mamahi, pea a‘u pē ki he ‘ita, ‘a e ngaahi mātu‘a ‘oku ‘ikai ke nau kau ki he Siasí pe mātu‘a ‘oku ‘ikai ke nau taau ke hū ki he tempalé.

‘Oku ‘i ai pē ha loki makehe ia ‘i he ngaahi tempale ‘e ní‘ihi ‘e lava ke talanoa ai ‘a e ngaahi mātu‘a ‘oku ‘ikai lava ke nau hū ki he tempalé, pea mo ha tokotaha kuo fe‘unga ke ne tali ‘a ‘enua ngaahi fehu‘í.

‘Oku totonu pē ke mahino ki he ongo me‘a teu malí na‘e talu pē mei he‘ena tupu haké mo e hanganaki mai ‘a ‘ena takitaha ongo mātu‘á ki ha ‘aho te na mali ai. Ko ‘ena loto ko ia ke na ‘i he malí, pea mo ‘ena loto mamahi ‘i he ‘ikai ke na lava ‘o kau ki aí, ko ha faka‘ilonga pē ia ‘o e ‘ofa mo e tokanga fakae-mātu‘a. Pea ‘oku ‘ikai ko ha me‘a ia ke mamahi ai ‘a e ongo me‘a teu malí ia. Ko e me‘a ia ke mahino kiate kinaua pea palani fakalelei atu ki ai ko e kongá pē ‘o e malí.

Pea ‘oku ‘i ai pē foki ‘a e ngaahi mali ia ‘e ní‘ihi ‘oku mamahi ai ha mātu‘a ia ‘i he ‘ikai te na lava ke hū ki he tempalé pea ‘oku faingata‘a pē ke toe fiemālie ia ki ha me‘a ‘e fokotu‘u atu. Ko e taimi peheé leva ko e feinga pē ‘a e ongo me‘a teu malí ke fai e me‘a ‘e lelei tahá. ‘Oku fa‘a ‘ohake leva heni ‘a e fehu‘i ko ‘ení: Kapau ‘oku pehē, na‘a oku totonu ā ke ta mali sivile pē koe‘uhí ke nau lava ‘o mamata ‘i hono fakahoko ‘o ‘eta malí pea ta toki tatali ai pē ke ‘osi ‘a e ta‘u ‘e tahá pea ta toki hū ‘i he tempalé? ‘Oku ‘ikai ko e founa ‘eni ia ke fakalelei‘í‘aki e palōpalemá. Ko e taimi lahi ‘oku lava ‘e he fa‘a lotú pea mo e palani fakalelei ‘o fulihi ‘a e palōpalemá ke hoko pē ia ko ha faingamālie ‘a ia te ne ‘omai ‘a e fāmílí ke nau toe vāofi ange ‘i ha toe taimi ki mu‘a.

‘Oku ‘ikai totonu ke fakaafe‘i mai ha ngaahi kaungāme‘a tokolahi, kāingalotu ‘o e uōtí, mo ha ní‘ihi kehe pē, ke nau kau mai ki he ouau ‘o e mali tempalé. ‘Oku totonu ke tokosi‘i pē ‘a e fa‘ahinga ‘oku ha‘u ki he malí, ‘a ia ko kinautolu tonu pē ‘i he

ongō fāmilí pea mo ha ní'ihī tokosí'í pē 'oku nau fu'u vāofi mo e ongo me'a malí. 'Oku fa'a 'i ai 'a e taimi 'e ní'ihī 'oku fakahā ai ha mali 'i he uōtí pea fakaafe'i 'a e tokotaha kotoa pē ke nau lava ange 'o poupou'i mo fakalotolahi'i 'a e ongo me'a 'okú na teu malí. Kae kehe, ko hono 'uhinga ia 'oku fai ai 'a e ki'i fakafiefia hili 'a e malí. Ko hono fakafiefia'i ko ia 'o e malí ko e taimi ia ke fai ai 'a e ngaahi talamonū 'a e ngaahi mahení mo kinautolu 'oku nau fie kaungā talamonū ki he ongo me'a malí. 'Oku totonu ke toputapu 'a e mali temipalé pea 'oku totonu ke 'i ai pē 'a kinautolu 'oku 'i ai 'enau felāve'i tonu mo e ongo me'a 'oku fakahoko 'a 'ena malí.

'Oku 'ikai ke tau lea 'aki 'i tu'a he temipalé 'a e ngaahi lea 'oku fakahoko 'i he ouau fakama'ú, ka 'e lava pē ke tau fakamatala'i 'a hono faka'ofa'ofa 'o e loki fai'anga fakama'ú mo hono ngaahi nāunaú, 'a e laumālie 'o e nonga 'oku ma'u aí, mo e tāpuhā 'o e ngāue toputau 'oku fakahoko aí.

Ki mu'a pea toki ha'u 'a e ongo me'a malí ki he 'ōlitá ke fakahoko 'a e ouau 'o e fakama'ú, ko e faingamālie ia 'oku ma'u 'e he tokotaha pule ouaú ke ne fai ha akonaki mo ha fale'i ki he ongo me'a teu malí, pea mo kinaua ke na ma'u 'a e akonaki ko iá. Ko ha ní'ihī 'eni 'o e ngaahi fakakaukau te na fanongo ki ai 'i hono fale'i kinauá.

"Ko e 'aho 'eni 'okú mo mali aí. Pea 'oku fonu ho'omo fakakaukau 'i he ngaahi me'a kehekehe fekau'aki mo ho'omo malí. Na'e langa 'a e ngaahi temipalé ko ha feitu'u toputapu ia ke fakahoko ai 'a e ngaahi ouau hangē ko 'eni. 'Oku 'ikai ke tau 'i māmani. 'Oku 'ikai ke ngāue'aki heni 'a e ngaahi me'a 'o māmani pea 'oku totonu ke 'oua na'a 'i ai hanau mālohi ke kaunga mai ki he me'a 'oku tau fakahoko 'i heni. Kuo tau ha'u mei māmani 'o hū mai ki he temipale 'o e 'Eiki. 'Oku hoko 'eni ko e 'aho mahu'inga taha ia 'o ho'omo mo'uí.

"Na'e fā'ele'i kimoua mo fakaafe'i mai ki heni 'e ha ngaahi mātū'a ne nau teuteu'i ha sino fakamatelie ke nofo'ia 'e homo laumālié. Kuo 'osi papitaiso kimoua fakatou'osi. Ko e papitaisó ko ha ouau toputapu ia, ko e faka'ilonga 'o e fakama'a kuo fakahoko, ko e faka'ilonga 'o e mate pea mo e toetu'u, ko e faka'ilonga 'o e laka atu ki mu'a ki ha mo'ui fo'ou. 'Oku kau ai 'a e fakatomalá pea mo hono fakamolemole'i 'o e ngaahi angahalá. Ko e sākalamēnití ko hano fakafo'ou ia 'o e ngaahi fuakava na'e fakahoko 'i he papitaisó, pea kapau te tau tauhi

ia, 'e lava ke tau kei tauhi ma'u 'a e fakamolemole 'o 'etau ngaahi angahalá.

"Na'e fakanofa koe tangatá ki he lakanga fakataula'eiki. Na'e 'uluaki foaki kiate koe 'a e Lakanga Taula'eiki Faka-Éloné, pea 'oku tau tui kuó ke hiki mei he tu'unga ki he tu'unga 'i he ngaahi lakanga kotoa 'o iá—'a e tikoní, akonakí, mo e taula'eiki. Pea na'e hokosia mo e 'aho na'e 'ilo'i ai kuó ke taau mo fe'unga ke ke ma'u 'a e Lakanga Taula'eiki Faka-Melekisētekí. 'Oku faka'uhinga'i 'a e lakanga fakataula'eiki ko iá, 'a e lakanga fakataula'eiki mā'olunga angé, ko e lakanga Fakataula'eiki Lahí 'o fakatatau ki he lakanga toputapu 'o e 'Otuá, pe ko e Lakanga Fakataula'eiki Mā'oni'oni 'o fakatatau ki he Lakanga 'o e 'Alo 'o e 'Otuá (Vakai, 'Alamā 13:18 mo e Hilamani 8:18.) Na'e foaki kiate koe 'a e lakanga 'i he lakanga fakataula'eiki. 'Okú ke hoko he taimí ni ko e kaumātu'a.

"Kuó mo 'osi takitaha ma'u homo 'enitaumení. 'I he 'enitaumeni ko iá kuo foaki ai kiate kimoua 'a e mālohi ke mo lava 'o a'usia 'a e ngaahi me'a 'o e ta'engatá. Ka ko e ngaahi me'á ni kotoa, ko hono teuteu'i pē ia kimoua ki ho'omo ha'u ki he 'ōlitá ke fakama'u ai kimoua ko e husepāniti mo e uaifi ki he nofo taimí pea ki he nofo ta'engatá. Kuó mo hoko 'eni ko ha fānili, 'o mo tau'atāina ke mo fakatupu ha mo'ui, 'o mo ma'u 'a e fai-ngamālie 'i ho'omo ngāue tōtōiví pea mo ho'omo feilaulá ke 'omai ha fānau ki he māmaní pea ke mo tauhi mo tokoni'i kinautolu ke nau malu lolotonga 'a 'enau mo'ui 'i he māmaní; ke 'i ai ha 'aho te mo mamata ai kiate kinautolu 'oku nau ha'u ke kau 'i he ngaahi ouau toputapu ko 'eni 'i he tempalé, 'o hangē ko ho'omo ha'u he 'aho ní.

"'Okú mo ha'u 'i ho'omo loto fiemālie pē ki ai pea kuo 'ilo 'okú mo taau. 'E lava ke fakama'u 'a e mali ko 'ení 'e he Laumālie Mā'oni'oni 'o e Tala'ofá."

Ko ia, 'oku ou fekau atu 'eni kiate kimoutolu ha toe Fakafiemālie 'e taha, 'io kiate kimoutolu, 'e hoku ngaahi kaume'a, koe'uhí ke nofo'ia ia 'i homou lotó, 'io 'a e Laumālie Mā'oni'oni 'o e Tala'ofá; 'a ia ko e Fakafiemālie 'e taha ko iá, ko e Fakafiemālie ia na'á ku tala'ofa'aki ki he'eku kau ākongá, 'o hangē ko ia kuo tohi 'i he fakamo'oni 'a Sioné.

Ko e Fakafiemālie ko 'ení ko e tala'ofa ia 'o e mo'ui ta'engatá 'a ia 'oku ou foaki kiate kimoutolú, 'io ko e nāunau 'o e pule'anga fakalangí. (T&F 88:3–4).

“Ko ha fatongia mamafa mo’oni ia ‘a ho’omo felotoi ke fakahoko ‘a e fuakava ‘o e malí, pea ko ha fatongia ia ‘okú ne ‘omi ‘a e ngaahi tāpuaki ‘oku ‘ikai ke fakangatangata.”

Mahalo ‘e mo’ua e fakakaukau ia ‘a e fefine mo e tangata malí ‘i he ngaahi me’a kehekehe fekau’aki mo ‘ena malí ‘o ‘ikai ai ke na fakafanongo lelei—mahalo ‘e ‘ikai ke na ongo’i ‘e kinaua ‘a e ngaahi lea ‘oku fakahoko ‘i he ouau ‘o e fakama’ú. Pea neongo he ‘ikai ke tau toe lea’aki ‘a e ngaahi lea ko ‘ení ‘i tu’a he tempalé, ka ‘e lava ke tau toe hū ‘i ha ngaahi taimi kehe ke kau ‘i ha mali ‘e fai. Kuo fakamafai’i kitautolu ‘e ha ‘Eiki loto fie foaki ke tau fakahoko ‘eni. Pea ‘i he ngaahi taimi ko ‘ení, ‘e lava lea ke tau fanongo fakalelei ki he ngaahi fakalea ‘o e ouaú koe’uhí he ‘oku ‘ikai ko kitautolu tonu ‘oku fakahoko ki aí. Pea ko e me’a tatau pē, ko e taimi ko ē ‘oku tau toutou foki ai ke kau ‘i he ngāue ma’anautolu kuo nau pekiá, ‘oku toe fakafou ai pē ‘etau fakakaukaú mo hotau laumālié fekau’aki mo e ‘enitaumení.

Kapau na’á mo mali sivile ki mu’a, ‘e lava pē ke fakama’u kimoua he taimí ni ki he nofo ta’engata ‘o kapau ‘okú mo loto ki ai, pea kapau ‘oku ‘i ai ha’amo fānau, fakama’u lea kinautolu kiate kimoua ‘i ha fehokotaki fakafānili ‘oku ta’engata. Kapau te mou taau mo fe’unga ke fakahoko ‘eni, ko ha faingamālie ma’ongo’onga ia ma’amoutolu ke ma’u ‘a e tāpuaki ko ‘ení.

TUI ‘A E TEUNGA HINA

Ko e taimi ko ē ‘oku tau fakahoko ai ‘a e ouaú ‘i he tempalé, ‘oku tau tui ‘a e teunga hina. ‘Okú fakataipe ‘e he teunga ko ‘ení ‘a e haohaoa mo e mo’ui taau pea mo e ma’a.

‘I ho’o hū pē ki he tempalé ‘okú ke fetongi lea ho vala ‘oku tui faka’ahó ki he teunga hina ‘o e tempalé. ‘Okú fai ‘a e fetongi ko ‘ení ‘i he loki fetongi, ‘a ia ‘oku ‘oange ‘a e kōpate mo ha feitu’u ke fetongi ai ‘a e tokotaha taki taha ‘o ‘ikai toe fakahoha’asi ia ‘e ha taha. ‘Okú tauhi ‘i he tempalé ‘a e tu’unga taau ‘o e valá. ‘I ho’o tuku ko ia ho valá ‘i he kōpaté, ‘okú ke tuku ai pē ‘i ai mo e ngaahi me’a ‘okú ke tokanga mo hoha’a ki aí. ‘Okú ke hū ki tu’a mei he kí’i feitu’u fai’anga fetongi ko ‘ení kuó ke teunga hina pea ‘okú ke ongo’i ‘okú ke faaitaha tatau mo e tokotaha kotoa pē he ‘okú ke teunga tatau pē mo kinautolu kotoa ‘i aí.

Lokti Telesitalé, Temipale Söleki Sitt

Kapau ko ho’o fuofua ‘alu ‘eni ki he temipalé, talanoa mo ho’o pīsopé ‘o ma’u fale’i mei ai. Ko e taimi ko ē te ne ‘oatu ai ho’o lekomení, te ne fakamatala’i atu ‘a e fa’ahinga vala ko ia ‘e fie ma’u ke ke tui ‘i he temipalé. ‘Oku ‘ikai fie ma’u ia ke ke fu’u hoha’a ki hano ma’u atu ‘o e valá ni. He ‘e lava pē ke ke fakatau ia mei he Fale Tufaki’anga Nāunau pe ko hano ngāue’aki pē ‘o e vala ‘i he temipalé ‘i he ngaahi feitu’u ‘e ní’ihi kae totongi. Kapau ‘okú ke ngāue’aki pē ‘a e teunga ‘a e temipalé, ‘oku fie ma’u ke ke totongi ha ki’i sēniti si’isi’i pē koe’uhí ko e fakamole ki hono foó. ‘Oku ‘ikai ma’u ‘a e vala totongi pehení ia ‘i he ngaahi temipale iiki angé.

Hangē pē ko e ngaahi ouau ‘oku fakahoko ‘i he temipalé, ‘oku ‘ikai ke tau fa’a lea’aki ‘i tu’a he temipalé ‘a e teunga ko ia ‘oku tau tui ‘i he loto temipalé. Te tau lava pē ‘o fai ‘a e lea tatau mo ia ‘oku tau fai fekau’aki mo e ngaahi ouau, ‘o tau pehē ‘oku ‘i ai hono ‘uhinga mahu’inga ‘o e teungá ni.

Ko e taimi ko ē ‘oku ‘alu ai ‘a e kāingalotu ‘o e Siasí ki he temipalé ‘oku nau tui ‘a e vala pea nau teuteu ‘i ha fa’ahinga founda te nau ongo’i fiemālie ai ‘i he ‘ao ‘o e Eikí, ko e faka’ilonnga ia ‘o e loto ‘apasia pea mo e faka’apa’apa. Tau pehē pē ‘oku fakaafe’i koe ki he ‘apí ‘o ha taki ‘iloa mo faka’apa’apa’i ‘e he kakai. ‘Oku tala atu kiate koe te ke feohi ai mo ha kau fakaafe ‘iloa kuo fakaafe’i tatau pē mo koe. ‘Oku tala mai ‘e he fakaafe ko ‘ení ‘a e tu’unga mā’olunga ‘okú ke ‘i ai ‘i he fakakaukau ‘a e tokotaha na’á ne fakaafe’i koé. ‘Okú ke ‘ilo’i ‘oku tokolahi ‘a e ní’ihi na’a nau mei mahu’inga’ia ‘i he fakaafe ko ‘ení, ka na’e ‘ikai ke fakaafe’i kinautolu koe’uhí pē ko ha ngaahi ‘uhinga kehekehe, pea tupu ai ‘a e ‘ikai ke lava ke nau ō ki aí. Ko e ngaahi me’a pehení ‘oku ‘ikai ke u tui te ke ‘alu ki ai ‘i ho vala ngāue kuo motu’á pe te ke teuteu ‘o hangē ko ia ‘oku fai ki ha va’inga. Pea ‘oku si’i ‘eku tui ‘e ‘alu ta’e tele kava ki ai ha tangata, pe ‘alu ta’e helu ki ai ha fefine.

Ko e taimi ko ē ‘oku ma’u ai ‘e ha kakai anga faka’apa’apa mo anga faka’ei’eiki ha fakaafe ki ha fa’ahinga fakataha’anga mahu’inga ‘oku fai, ‘oku nau fa’a faka’eke’eke pe ko e hā e kalasi teunga ‘e fe’unga mo e fa’ahinga fakataha’anga ko ‘ení. ‘Ikai te ke mātu’aki tokanga ‘i ho’o teuteu ki ha fa’ahinga me’a pehē ‘oku hokó? Mahalo ‘e a’u pē ki ha’o fakatau mai ha vala fo’ou koe’uhí pē ke ‘oua na’a maumau’i ‘e he teunga ‘okú ke tui ‘a e tu’unga faka’ei’eiki ‘o e fakataha’anga ko iá.

‘E ‘i ai foki mo e tokanga lahi ki hono haeane mo sio ‘oku ma’a ho valá. Te ke ongo‘i ta’e fiemālie kapau ‘oku ‘ikai ke lelei mo fe’unga ho valá.

‘E lava pē ke fakatatau ‘a e faingamālie ke ke ‘a’ahi ai ki he tempalé ki ha fakaafe tatau mo ‘eni.

Ko e toki taimi pē ‘e taha ‘oku fakaafe‘i ai ‘a e kāingalotu ‘o e Siasí ki he tempalé ‘oku nau teunga kehe, ‘a ia ko e taimi ia ‘oku nau kau mai ai ki ha mali tempale. Ko e suú pē ‘oku to’ó, pea fetongi’aki ia ‘a e sū hinehina. Na’e fakamafai‘i ‘eni ‘e he kau Taki Mā’olungá ‘i he ngaahi ta’u lahi kuo hilí koe’uhí pē ke fakafaingofua kiate kinautolu ‘i he fāmílí mo e ngaahi kaume’á ‘e ‘ikai ke nau kau ki he fakataha’anga ‘enitaumení ki mu’a pea fakahoko ‘a e malí.

‘Oku hū atu ‘a e kau fefine mo e kau tangata ‘oku nau teu malí ki he tempalé ke nau mali ai ki he nofo taimí pea mo e nofo ta’engata. ‘Oku tui ai ‘e he kau fefine teu malí ‘a e ngaahi kofu hinehina nima lōloa, taau ‘a hono sīpingá mo e tupenu ‘oku tuitui’akí, pea ‘ikai toe kau ai ha ngaahi me’a teuteu. ‘Oku teunga hina foki mo e kau tangata teu malí. ‘Oku ‘ikai fie ma’u ke tui mai ‘e he hou’eiki tangata ‘oku nau omi ki he ngaahi mali tempalé ‘a e ngaahi suti takisitó.

Ne mau fa’a fifili pea loto mamahi he taimi ‘e ní’ihi ‘i he’emau ‘alu atu ki he tempalé ‘o mamata ai ki ha ní’ihi kuo nau ha’u ke kau ki ha ngaahi mali na’e fakahoko pe ke kau ki he ouau ‘o e ‘enitaumení ‘oku nau tui ‘a e ngaahi vala na’e fe’unga pē ki ha ‘alu ‘o kai me’akai pe ki ha fa’ahinga sipoti.

‘Oku taau mo e faingamālie ko ‘eni ‘oku tau ma’u ke tau hū ai ki he tempalé ke tau fai ha me’a ‘oku toe sai angé. Ko e me’a ia ‘oku hōifua ki ai ‘a e ‘Eikí ‘a ‘etau kaukau ke ma’a hotau sinó pea tau tui ha vala ‘oku ma’á neongo na’e ma’ama’a pē hono fakatau mai ‘o e vala ko iá. ‘Oku totonu ke tau tui ‘a e vala ko ia te tau ongo‘i fiemālie pē ke tui ki ha houalotu sākalamēniti pe ki ha fa’ahinga fakataha’anga ‘oku taau mo molumalu.

‘Oku fa’a ‘i ai pē ‘a e taimi ia ‘oku ha’u ai ha taha ke kau ki ha mali ‘oku fakahoko ‘i he tempalé ‘oku ‘ikai pē ha’ane momo‘i tokanga ‘a’ana ia ki he fale‘i na’e fai ‘e he Kau Takí ‘o fekau’aki mo e valá mo e teúteú, ke tau tokanga ke ‘oua na’a tau muimui ki he sīpinga ‘a māmaní ‘i he vala ‘oku tau tuí, ‘i he kalasi loloa ‘o e ‘ulú pea mo e founga ngaahi ‘ulú, mo e alá

Loki Silesitalé, Tempale Polovo 'Iutaá

me'a pehē. 'Oku mau fifili pe ko e hā nai hono 'uhinga 'oku 'ikai mā'u ai 'e ha taha kuo matu'otu'a fe'unga ke ne lava 'o hū ki he temipalé, 'a e fakakaukau lelei ke ne 'ilo'i 'e 'ikai ke hōifua 'a e 'Eikí kiate kinautolu 'oku nau fili pē ke nau muimui 'i he ngaahi founga 'a e māmaní.

'Oku lava fēfē 'e ha taha kuo 'osi mā'u 'ene lekomení ke ne 'alu ki he temipalé 'okú ne tui 'a e fa'ahinga vala 'oku 'ikai taau pe 'i he ākenga 'a māmaní? 'Oku lava fēfē 'e ha taha ke ne ngaahi hono 'ulú 'i ha sīpinga 'oku 'ikai fe'unga pe hā faka'eí'eiki?

'I ho'o mā'u 'a e faingamālie ke ke 'alu ai ki he temipalé 'o kau 'i he ngaahi ouau fakatemipalé, pe kau 'i ha ouau fakama'u, manatu'i 'a e feitu'u 'okú ke 'i aí. Ko e tokotaha koe kuo fakaafe'i ki he fale 'o e 'Eikí. 'Oku totonu ke ke teuteu lelei pea tui 'a e vala ko ia te ke ongo'i fiemālie pē ai 'o kapau 'e hā mai 'a e Tokotaha na'á Ne fakaafe'i koé.

'Oku totonu ke 'ufi'ufi 'e kinautolu 'oku nau mā'u pea nau 'inasi 'i he ngaahi tāpuaki 'o e lakanga fakataula'eiki 'a honau sinó 'o hangē ko ia na'e fakahā ki he Palōfita ko Siosefa Sāmitá 'i he taimi na'e fakahoko ai kiate ia 'a e ouau 'o e 'enitaumení.

'I he hili ko ia hono mā'u 'e he kāingalotú 'a honau ngaahi ouau fakatemipalé, 'oku kamata pē mei ai 'a 'enau tui 'a e kāmení pe teunga 'oku tui 'i lotó. 'Oku 'omai 'a e ngaahi kāmení 'e ha kautaha fakafofonga pē 'o e Siasí—pea 'oku angamaheni 'aki pē hono mā'u ia 'e he kāingalotú 'i māmani katoa 'o fakafou mai 'i he fale tufaki'anga nāunau 'oku fakalele 'e he Siasí.

'Oku fakafofonga 'e he kāmení 'a e ngaahi fuakava toputapu. 'Okú ne poupou'i 'e ia 'a e tui 'o e teunga tāū pea 'oku hoko ia ko e fakaū mo e malu'anga ki he tokotaha 'okú ne tui iá.

'Oku 'ikai ta'ofi 'e hono tui 'o e kāmení 'a e kāingalotú mei hono tui 'o e ngaahi vala sīpinga faka'ofu'ofa ko ia 'oku tui 'i he ngaahi pule'anga 'o māmaní. Ngata pē 'i he ngaahi vala ko ia 'oku ta'e fe'ungá pe fu'u tō atú 'oku 'ikai hoa mo hono tui 'o e kāmení. Ka 'i ai pē ha mēmipa ia 'o e Siasí 'okú ne mā'u 'a e laumālie totonú, 'o tatau ai pē pe kuó ne 'osi hū 'i he temipalé pe 'ikai, te ne faka'ehi'ehi pē ia mei hono tui 'o e ngaahi sīpinga vala 'oku fu'u tō atu mo ta'e fe'ungá.

Ka 'e 'i ai pē foki e ngaahi taimi 'e fehanga hangai ai 'a e kāingalotu 'o e Siasí mo ha ngaahi fehu'i fekau'aki mo e kāmení.

Na'e 'i ai e taimi 'e taha na'e fakaafe'i ai ha taha 'o e kau taki mā'olunga 'o e Siasí ke ne lea ki he kau 'ōfisa mo e kau ngāue 'o e 'Apiako ki hono Teuteu'i 'o e Kau Faifekau Fakakautau 'a e Tautahí ('a 'Ameliká) 'i Niupooti, Louti 'Ailani. Na'e kau heni ha kau faifekau kuo nau tu'unga mā'olunga 'i he tautahí mei he siasi Katoliká, Palotisaní, pea mo e tui lotu faka-Siú.

'I he taimi ko ia na'e fai 'a e fehu'i mo e talí, na'e fehu'i ange 'e ha faifekau fakakautau 'e taha, " 'E lava nai ke ke fai mai ha fakamatala fekau'aki mo e valaloto makehe ko ia 'oku tui 'e he ní'ihí 'o e kau sōtia Māmongá?" Na'e 'uhinga peheni 'a e fehu'i, "Ko e hā 'oku mou fai ai iá? Hangē 'oku ki'í ngali kehé. Me'a ní 'oku 'ikai hoko ai ha palōpalema?"

Na'e tali 'e he taki mā'olungá ki he fehu'i 'a e faifekau fakakautau 'aki ha'ane toe fehu'i ange pē: "Ko e siasi fē 'okú ke fakafofonga'í?" Na'e tali mai 'e he faifekau fakakautau ko e ngaahi siasi faka-Palotisaní.

Na'á ne pehē ange, " 'I kai 'okú ke tui 'a e teunga fakafai-fekau 'i ho'o mo'ui faka'ahó pea pehē foki ki he taimi 'okú ke tataki ai 'a e ngaahi fakataha'anga lotu 'i he sōtia?" Na'e tala ange 'e he faifekau fakakautau 'io.

Na'e hoko atu e lea 'a e taki mā'olungá: "Pea 'oku ou tui 'oku mahu'inga kiate koe ho'o tui iá, he 'okú ne hanga 'e ia 'o fakamavahe'i koe mei hono toe 'o kinautolu 'i ho'o ha'ofanga lotú. Ko ho teunga fakangāué ia, 'a ia ko ho teunga fakafai-fekau ia. 'I kai ko ia pē, ka 'oku ou tui 'oku 'i ai mo hano 'uhinga 'oku toe mahu'inga ange. 'Okú ne fakamanatu atu 'e ia kiate koe pe ko hai koe, pea ko e hā ho ngaahi ngafá pea mo ho'o ngaahi fuakavá. 'Okú ne fakamanatu atu ma'u pē ko e tokotaha koe 'oku kau ki he ha'a faifekau, pea 'okú ke pehē ko e tamaio'eiki koe 'a e 'Eikí, pea 'oku 'iate koe 'a e fatongia ke ke mo'ui'aki ha founa 'a ia 'e taau mo e lakanga kuo fakanofa koe ki aí."

'Osi ko iá na'á ne toki pehē ange kiate kinautolu: " 'Oku totonu pē ke mahino kiate kimoutolu ha taha 'o e ngaahi 'uhinga 'oku mau fakahoko ai 'e kinautolu kāu Mā'oni'oni 'i he Ngaahi 'Aho Kimui Ní ha tukupā fakalaumālie mātu'aki loloto fekau'aki mo e kāmení. Ko e faikehekehe lahi 'eni 'e taha

‘i homou siasí pea mo homau Siasí ko e ‘ikai ko ia ke ‘i ai ha‘a-mau kau faifekau tu‘uma‘u mo ngāue totongi ‘o hangē ko ia ‘oku mou ma‘u ‘i homou siasí. ‘Oku tokanga‘i kātoa e kāingalotú ‘e ha kau taki fakalotofonua. Ko ha kau tangata ‘a kinautolu kuo uiui‘i mei he ngaahi tapa kehekehe ‘o e mo‘uí. Ka kuo fakanofu kinautolu ki he lakanga fakataula‘eikí. ‘Oku nau ma‘u ha ngaahi lakanga ‘i he lakanga fakataula‘eikí. ‘Oku vahe‘i kinautolu ki ha ngaahi fatongia ke nau hoko ai ko e kau tauhi, hangē ko e kau palesitení, kau tokoní, pea mo e kau takimu‘a ‘i he ngaahi tafa‘aki kehekehe. ‘Oku pehē pē foki mo e kakai fefiné, ‘a ‘enau kau ki he fatongia pea mo e ngaahi tufakanga ko iá. Ko e tangata ko ia ‘okú ne tataki ‘a homau kāingalotú ‘i he ‘aho Sāpaté ‘i he‘ene hoko ko e pīsopé, ‘oku ngāue ia ‘i he ‘aho Mōnité ko e kalake ‘i he pōsiti ‘ōfisi, ko ha tokotaha ngāue ‘ōfisi, ko ha tangata faama, toketā; pe mahalo pē ko ha tokotaha pailate ia ‘i he laulā puná pe ko ha ‘ōfisa ‘i he tautahí. Kiate kimautolu, ko ha faifekau ia kuo ‘osi fakanofu ‘o hangē pē ko koé ki homou kāingalotú. ‘Oku tali ia ‘i he tu‘unga ko iá ‘e he ngaahi pule‘anga lahi. ‘Oku mau ma‘u mei he teunga makehe ko ‘ení ‘a e meimei ngaahi lelei tatau mo ia ‘oku mou ma‘u mei homou teunga fakafaifekau. Ko hono faikehekehé pē he ‘oku mau tui ‘e kimautolu ia ‘i lotu ‘i homou valá kae ‘ikai ‘i tu‘a, he ‘oku mau femo‘uekina ‘i he ngaahi ngāue‘anga kehekehe mavahe ia mei he‘emau ngāue ‘i he Siasí. ‘Oku ‘ikai ke mau lotu ke faka‘ali‘ali ‘a e ngaahi me‘a toputapu ko ‘ení ke sio ki ai ‘a māmani.”

Na‘á ne hoko atu leva ke fakamatala ‘oku ‘i ai foki mo e ngaahi ‘uhinga fakalaumālie ia ‘oku toe loloto ange, ‘a ia ‘okú ne fakafehokotaki ‘a hono tui ‘o e kāmeni ko ‘ení mo e ngaahi fuakava ko ia ‘oku fakahoko ‘i he temipalé. ‘Oku ‘ikai te mau tui ‘oku ‘aonga ke alea‘i ‘a e ngaahi me‘a ko ‘ení—‘o ‘ikai koe‘uhí ko ha ngaahi me‘a fakapulipuli kinautolu, ka koe‘uhí he ‘oku nau toputapu.

‘I hono ‘ufi‘ufi ‘e he kāmení ‘a e sinó, ‘oku hoko leva ia ko ha fakamanatu ‘o e ngaahi fuakavá ni ‘a ia ‘oku tau mamata pea ala ki aí. Kuo tokolahi ha kāingalotú ‘o e Siasí kuo hoko ‘a e kāmení ko ha fakaū mo ha malu‘anga kiate kinautolu ‘i he taimi ‘oku nau fehangahangai ai mo e ‘ahí‘ahí. Pea ‘ikai ko ia pē, ka ‘oku toe hoko foki ia ko ha faka‘ilonga ‘o e faka‘apa‘apa lahi ‘oku tau ma‘u ki he ngaahi fono ‘a e ‘Otuá—pea ‘oku kau ai ‘a e ngaahi tu‘unga ‘o e mo‘uí angama‘á.

KO E MĀLOHI KE FAI FAKAMA'Ū

Kapau 'oku tau fie ma'u ke mahino kiate kitautolu 'a e hisi-tōlia pea mo e tokāteline 'o e ngāue fakatemipalé, kuo pau ke mahino kiate kitautolu pe ko e hā 'a e mālohi ke fai fakama'ū. Kuo pau pē ke tau faka'uta atu ki hono 'uhinga 'oku fu'u mahu'inga lahi ai 'a e ngaahi kī 'o e mafai ko ia ke faka'aonga'i 'a e mālohi ke fai fakama'ū.

I he meimei ta'u 'e hivangeau ki mu'a 'ia Kalaisí, na'e tu'u ai 'a e palōfita ko 'Ilaisiā 'i he 'ao 'o e tu'i 'o 'Isilelí. Na'á ne ma'u mo ia ha mafai toputapu: 'a ia ko e mafai 'eni ke fai fakama'ū.

Na'e fakahoko 'e 'Ilaisiā 'a 'ene ngāué pea ne pani 'a 'Ilaisa ko hono fetongi, pea 'osi ange ko iá- 'oku mahu'inga 'eni—na'e 'ikai te ne mate ia. Na'á ne liliu ia 'o hangē pē ko Mōsese ki mu'a 'i aí.

Hili ange 'ení, na'e hā tu'o taha pē 'a hono hingoá 'i he Fuakava Motu'á, 'i he veesi hoko atu ki he veesi fakamuimui taha 'i he vahe fakamuimui taha 'o e Fuakava Motu'á. Ko e veesi 'eni na'e kikite ai 'e Malakai 'o pehē 'e toe foki mai 'a 'Ilaisiā pea te ne "liliu 'a e loto 'o e ngaahi tamaí ki he fānaú, pea mo e loto 'o e fānaú ki he'enua ngaahi tamaí," telia na'a taa'í'aki 'a māmani 'a e mala'ía. (Vakai, Malakai 4:5–6.)

I he hoko 'a Sisū ki he potu 'o Sesalia 'i Filipaí, na'e fehu'i ia ki he'ene kau ākongá, 'o pehē, 'Oku pehē 'e he kakaí pe ko hai au ko e Foha 'o e tangatá?

Pea nau pehē, 'Oku lea 'a e ní'ihí, ko Sione ko e Papitaisó: ko e ní'ihí, ko 'Ilaisa; mo e ní'ihí, ko Selemaia, pe ha taha 'o e kau palōfitá.

Pea pehē ange 'e ia kiate kinautolu, Ka 'oku pehē 'e kimoutolu ko hai au?

Pea lea 'a Saimone Pita, 'o pehē ange, Ko koe ko e Kalaisí, ko e 'Alo 'o e 'Otua mo'uí.

Pea lea 'a Sisū 'o pehē ange kiate ia, 'E Saimone Pāsiona, 'okú ke monū'ia: he na'e 'ikai fakahā ia kiate koe 'e he kakanó mo e totó, ka ko 'eku Tamai 'oku 'i he langí.

Pea 'oku ou tala atu foki kiate koe, Ko Pita koe, pea te u langa hoku siasí ki he maká ni; pea 'e 'ikai lava'i ia e he ngaahi matapā 'o hētesí.

Loki Silesitiale, Temipale Sōleki Sītī

Pea te u 'atu kiate koe 'a e kī 'o e pule'anga 'o e langí; pea ko ia kotoa pē te ke nono'o 'i māmaní, 'e nono'o ia 'i he langí; pea ko ia te ke veteki 'i māmaní, 'e veteki ia 'i he langí. (Mātiu 16:13–19.)

I he 'alu atu 'a Pita, Sēmisi, mo Sione mo e 'Eikí ki he Mo'unga 'o e Liliú, na'e hā mai ha ongo tangata 'e toko ua mo e 'Eikí 'a ia kuo liliú. Na'a nau 'ilo'i ko Mōsese ia mo 'Ilaisiā kuó na ha'u ke foaki ki he kau palesitenisií, 'a ia ko kinautolu, 'a e mālohi ke fai fakama'ú. (Vakai, Mātiu 17:1–8; fakatokanga'i angé ko e hingoa 'Ilaisiā ko hono liliu faka-Kaliki ia 'o e hingoa faka-Hepelū ko e 'Ilaisiā pea 'oku fa'a faka'aonga'i ma'u pē ia 'i he Fuakava Fo'ou ke 'ilo'i'aki 'a 'Ilaisiā, ko e palōfita 'o e Fuakava Motu'á.)

Ko Pita na'e tuku ki ai 'a e ngaahi kií. Ko Pita na'e tuku ki ai 'a e mālohi ke fai fakama'ú, 'a e mafai ko ia 'okú ne ma'u 'a e mālohi ke ha'i pe fakama'u 'i māmani pe ke veteki 'i māmani pea hangē pē ko ia 'i he langí.

I he ta'u 34 A.D., hili hono kalusefai 'o e 'Eikí, na'á Ne malanga ki he kakai Nifai. Na'á Ne fakahā kiate kinautolu 'a e ongo vahe faka'osi 'o e tohi 'a Malakái ('a ia 'oku 'i ai 'a e kikite ko ia 'o pehē 'e toe foki mai 'a 'Ilaisiā) peá ne fekau ke nau tohi ia, 'osi ko iá peá ne fakamatala'i ange kinautolu—pea ko e me'a fakafo 'eni ke hoko 'i he hisitōlia 'o e tohitapú.

I he hā 'a e Āngelo ko Molonái ki he Palōfita ko Siosefa Sāmitá ke tala ange kiate ia 'a e ngaahi lau'i peletí, na'á ne toe lea'aki 'a e kikite ko ia 'a Malakái 'e toe foki mai 'a 'Ilaisiā. Ko e lea ko 'ení 'oku hoko ia he taimí ni ko e vahe hono ua 'o e Tokāteline mo e Ngaahi Fuakavá.

Hili ha ta'u 'e hongofulu mā tolu 'o e hā mai ko 'eni 'a Molonái, kuo 'osi langa ha temipale 'a ia na'e fe'unga ke fakahoko ai 'a e taumu'a ko 'ení, pea na'e toe hā mai leva 'a e 'Eikí pea na'e ha'u mo ia 'a 'Ilaisiā 'o foaki mai 'a e ngaahi kī 'o e mālohi ke fai fakama'ú.

Ko e ngaahi kī ko iá 'oku ma'u ia 'e he Palesitani 'o e Siasí—'a e palōfitá, tangata kikité, mo e tangata ma'u fakahaá. 'Oku 'i he Siasí he taimí ni 'a e mālohi toputapu ko ia ke fai fakama'ú. 'Oku 'ikai mo ha toe me'a 'e toputapu ange 'i he fakakaukau 'a kinautolu 'oku nau 'ilo'i 'a hono mahu'inga 'o e mafai ko 'ení. 'Oku 'ikai mo ha toe me'a 'e pukepuke mo tauhi ofi ange ka ko 'eni. Ko e kau tangata tokosi'i pē 'oku nau ma'u

‘a e mālohi ko ‘eni ke fai fakama‘ú ‘i he funga ‘o māmaní ‘i ha fa‘ahinga taimi—‘oku ‘i he tempale taki taha ha kau tangata kuo foaki kiate kinautolu ‘a e mālohi ke fai fakama‘ú. ‘Oku ‘ikai lava ke ma‘u ia ‘e ha taha kae tuku kehe pē mei he palōfitá, tangata kikité, tangata ma‘u fakahaá mo e Palesiteni ‘o e Siasi ‘o Sīsū Kalaisi ‘o e Kau Mā‘oni‘oni ‘i he Ngaahi ‘Aho Kimui Ní, pe meiate kinautolu kuó ne ‘osi vahe‘i ke nau foaki ia ki ha ní‘ihi kehé.

“NE MA MAMATA KI HE ‘EIKÍ. . . .”

Ko e efiafi Sāpate na‘e foki mai ai ‘a ‘Ilaisiaá, ko e ‘aho 3 ‘o ‘Epeleli 1836. Na‘e fakahoko ha houa sākalamēniti ‘i he Tempale Ketilaní. Na‘e peheni hono fakamatala‘i ‘e he Palōfitá ‘a e efiafi ko ‘ení:

‘I he efiafi, na‘á ku tokoni ki he kau Palesiteni kehé ‘i hono tufotufaki ‘o e ‘Ohomohe ‘o e ‘Eikí ki he Siasi, ‘o ma‘u ia mei he Toko Hongofulu Mā Toko Uá, ‘a ia na‘e ‘onautolu ‘a e faingamālie ke fai ‘a e ngāue ‘i he tēpile toputapú ‘i he ‘aho ko ‘ení. Hili ‘eku fai ‘a e ngāue ni ma‘a hoku kāingá, na‘á ku ‘alu ki he tu‘unga malangá, pea ‘i he hili hono tuku-tuku hifo ‘o e ngaahi puipuí, ne u punou hifo fakataha mo ‘Ōliva Kautele ‘i he lotu fakalongolongo mo mamalu. Hili ‘ema tutu‘u hake mei he lotú, na‘e fakaava kiate kimaau fakatou‘osi ‘a e me‘a hā mai ‘oku hā atu ‘i lalo ní. (T&F 110, talateú.)

Na‘e mato‘o ‘a e puipuí mei homa ‘atamaí, pea na‘e fakaava ‘a e mata ‘o ‘ema ‘iló.

Ne ma mamata ki he ‘Eikí ‘okú ne tu‘u ‘i he funga ‘o e tu‘unga malanga ‘i mu‘a ‘iate kimaúá; pea na‘e ‘i lalo ‘i hono va‘é ‘a e faliki maka ‘o e koula ma‘a, ‘o tatau hono lanú mo e maka ko e ‘āmipá.

Na‘e tatau ‘a hono ongo fofongá mo e ulo ‘o e afi; na‘e hinehina ‘a e lou‘ulu ‘o hono ‘ulú ‘o hangē ko e sinou ma‘a; na‘e ulo ‘a hono fofongá ‘o mahulu ange ‘i he ngingila ‘o e la‘aá; pea na‘e tatau ‘a hono le‘ó mo e tafe mālohi ‘o e ngaahi vai lalahí, ‘io ‘a e le‘o ‘o Sihová ‘oku pehē:

Ko au ko e ‘uluakí mo e ki muí; ko au ia ‘a ia ‘oku mo‘uí, ko au ia ‘a ia na‘e fakapōngí; ko homo taukapo au ki he Tamaí.

Loki Silesitalé, Tempipale Seni Tiéko Kalefônia

Vakai, 'oku fakamolemole' i 'a ho'omo ngaahi angahalá kiate kimoua; 'okú mo ma'a 'i hoku 'aó; ko ia, hiki hake homo 'ulú pea fiefia.

Tuku ke nēkeneka 'a e loto 'o homou kāingá, pea tuku ke fiefia mo e loto 'o hoku kakai kotoa pē, 'a ia kuo nau langa 'aki honau tūkingatá 'a e falé ni ki hoku hingoá.

He vakai, kuó u tali 'a e falé ni, pea 'e 'i heni 'a hoku hingoá; pea te u fakahā au 'e au ki hoku kakai 'i he manava'ofa 'i he falé ni.

'Io, te u hā mai ki he'eku kau tamaio'eikí, 'o lea kiate kinautolu 'aki hoku le' o pē 'o'okú, 'o kapau 'e tauhi 'e hoku kakai 'a 'eku ngaahi fekaú 'o 'ikai te nau 'uli' i 'a e fale topu-tapú ni.

'Io, 'e fu' u fiefia lahi 'a e loto 'o e toko laui afe mo e toko laui mano koe'uhí ko e ngaahi tāpuaki 'a ia 'e lilingi atú, pea mo e me' afoaki 'a ia kuo fakakoloa'ia' i 'aki 'a 'eku kau tamaio'eikí 'i he falé ni.

Pea 'e mafola atu 'a e ongoongo 'o e falé ni ki he ngaahi fonua mulí; pea ko e kamata'anga 'eni 'o e tāpuaki 'a ia 'e lilingi atu ki he 'ulu 'o hoku kakai. 'E pehē. 'Ēmeni.

Hili 'ene 'osi 'a e me'a hā maí ni, na'e toe fakaava kiate kimaua 'a e ngaahi langí; pea na'e hā mai 'a Mōsese 'i homa 'aó, 'o foaki kiate kimaua 'a e ngaahi kī 'o hono tñaki mai 'o 'Isilelí mei he potu 'e fā o māmani, pea mo hono tataki mai 'o e fa'ahinga 'e hongofulú mei he fonua 'o e tokelaú.

Hili 'ení, na'e hā mai 'a 'Ilaiase 'o tuku mai 'a e tufakanga 'o e ongoongolelei 'o 'Ēpalahamé 'o pehē 'e monū'ia 'iate kimaua mo homa hakó 'a e ngaahi to'utangata kotoa pē ki mui 'iate kimauá.

Hili 'ene 'osi 'a e me'a hā maí ni, na'e 'asi fakafokifā mai kiate kimaua ha toe me'a hā mai lahi mo nāunau'ia; he na'e tu'u 'i homa 'aó 'a 'Ilaisiā ko e palōfitá, 'a ia na'e 'ave ki he langí ta'e te ne a'usia 'a e maté, 'o ne pehē:

Vakai, kuo hokosia 'aupito 'a e kuonga, 'a ia na'e lea ki ai 'i he ngutu 'o Malakái—'o fakamo'oni' i, 'e fekau mai ia ['a ia ko 'Ilaisiā] 'i he te'eki ai ke hoko 'a e 'aho lahi mo fakamanavahē 'o e 'Eikí—

Ke liliu 'a e loto 'o e ngaahi tamaí ki he fānaú, pea mo e fānaú ki he ngaahi tamaí, telia na'a te'ia 'a māmani kotoa pē 'aki ha fakamala'ia—

Ko ia, kuo tuku mai 'a e ngaahi kī 'o e kuonga fakakosipelí ni ki homo nimá; pea te mo lava ke 'ilo 'i he me'á ni kuo ofi 'a e 'aho lahi mo fakamanavahē 'o e 'Eikí, 'io 'i he ngaahi matapaa. (T&F 101:1–16.)

Kuo 'osi hoko ia! Kuo hoko 'a e me'a fakaofu ko 'ení ka 'oku 'ikai fakatokanga'i ia 'e māmani, ka te ne hanga 'e ia 'o tākiekina ki he leleí 'a e iku'anga 'o e tokotaha kotoa pē kuó ne mo'ui pe te ne mo'ui 'i he māmaní. Na'e kamata hoko fakalongolongo pē 'a e ngaahi me'á ni. Kuo hoko 'eni 'a e Siasí ko ha siasi langa tempale.

Kuo ake tu'unga'a hake pē mei he taimi ki he taimi 'i he lotu 'o ha kakai mo ha ngaahi kautaha pea mo ha ngaahi sosaieti 'a 'enau tokanga ke fai 'a 'enau ngaahi fakatotolo fakatohihohokó. Na'e kamata pē ke hoko 'a e me'a fakaofó ni talu mei he taimi na'e hā mai ai 'a 'Ilaisiā 'i he Tempale Ketilaní.

Talu pē mei he 'aho ko iá, 'a e 'aho 3 'o 'Epeleli 1836, mo e kamata ke liliu 'a e lotu 'o e fānaú ki he'enau ngaahi tamaí. Talu mei ai mo e 'ikai ke fai fakataimi pē 'a e ngaahi ouaú ka na'e hoko ia ko e me'a ke fakahoko tu'uma'u. Na'e 'iate kitautolu 'a e mālohi ke fai fakama'ú. 'Oku 'ikai mo ha toe mālohi pe mafai 'e laka hake 'a hono mahu'ingá 'i he mālohi ke fai fakamo'uí. 'Oku 'omi 'e he mālohi ko iá ke 'uhingamālie pea tu'uloa 'o ta'engata 'a e ngaahi ouau kotoa pē 'oku fakahoko 'i he mafai totonú, 'o tatau pē ki he kakai mo'uí pea kiate kinautolu kuo pekiá.

'OKU FAKAHOKO KOTOA 'I HE FOUNGA MA'AU

'I he hili 'a e ngaahi me'a fakaofu ko ia na'e hoko 'i he Tempale Ketilaní, na'e pau ke hiki 'a e Kāingalotú ko'e'uhí ko e faka'au ke lahi mai 'a e faingata'á mo e ngaahi fakatangá. Ko e feitu'u kotoa pē na'a nau nofo aí, na'e fakahā ange 'e he 'Eikí 'a e ngaahi palani ke langa'aki ha ngaahi tempale. Ko e me'a tatau pē 'ení na'e hoko 'i Tau'atāina pea mo e Hihifo Mama'ó 'i Mīsuli. Na'e 'ikai ko ha faka'atu'atu hono fakatanga'i 'o e Kāingalotú 'i he vaha'ataimi ko 'ení pea iku ai pē 'o nau hola ki Nāvū, 'i Ilinoisi. Na'e toe ma'u pē heni ha fakahā pea mo ha fekau ke nau langa ha fale 'o e 'Eikí.

Na'e pehē 'e he 'Eikí ko e taumu'a 'oku langa ai 'a e falé ke fakahā ai 'a e ngaahi ouaú. "Pea ko e mo'oni 'oku ou pehē kiate kimoutolu, tuku ke langa 'a e falé ni ki hoku hingoá koe'uhí ke u lava ke fakahā 'i ai 'a 'eku ngaahi ouaú ki hoku kakaí; he 'oku ou loto ke fakahā ki hoku siasí 'a e ngaahi me'a 'a ia kuo fūfuu'i talu mei mu'a 'i he te'eki ai ke fokotu'u 'a māmaní, 'a e ngaahi me'a 'oku kau ki he kuonga 'o e kakato 'o e ngaahi kuongá" (T&F 124:40–41.)

Na'á Ne fakahā ange 'e hoko 'a e temipalé ko ha feitu'u ia ke nau fakahoko ai 'a "ho'omou ngaahi paní, mo ho'omou ngaahi fufulú, mo ho'omou ngaahi papitaiso ma'á e pekiá, pea mo ho'omou ngaahi fakatahá'anga molumalú, mo ho'omou ngaahi fakamanatu ki ho'omou ngaahi feilaulau 'oku fai 'e he ngaahi foha 'o Līvaí, pea ki ho'omou ngaahi fefolofolai 'i homou ngaahi potu toputapu tahá 'a ia 'oku mou ma'u ai 'a e ngaahi fealēlea'akí, pea mo ho'omou ngaahi tu'utu'uní mo e ngaahi fakamāú, ki he kamata'anga 'o e ngaahi fakahā mo e fokotu'u 'o Saioné, pea ki he nāunau mo e lāngilangi'ia mo hono fakakoloa'ia'í 'o hono kakaí kotoa, . . . 'aki 'a e tu'utu'uni 'o hoku fale tapú, 'a ia 'oku fekau ma'u pē ki hoku kakaí ke nau langa ki hoku hingoa toputapú." (T&F 124:39).

'Oku kau 'a e ngaahi ouau ko 'ení 'i he ngaahi ouau ko ia 'oku tau fakahoko 'i he Siasí: 'a e papitaisó, sākalamēnití, fakahingoa pea mo hono tāpuaki'í 'o e fānau valevalé, 'a e faingāue ki he kakai mahakí, 'a e vahe'í ki he ngaahi uiui'í 'i he Siasí, 'a e fakanofu ki he ngaahi lakanga 'i he lakanga fakataula'eikí. 'Ikai ko ia pē ka 'oku 'i ai mo e ngaahi ouau mā'olunga ange 'oku fakahoko 'i he ngaahi temipalé. 'Oku kau heni 'a e fufulú, paní, 'a e 'enitaumení, mo e ouau 'o e fakama'ú 'a ia 'oku fa'a ui pē ko e mali temipalé.

Ko e hā hono mahu'inga 'o e ngaahi ouaú kiate kitautolu kāingalotu 'o e Siasí?

'E lava nai ke ke fiefia, 'e lava ke huhu'í koe, mo hakeaki'í koe ta'e kau ai 'a e ngaahi ouaú ni? Ko e tali ki ai: 'Oku 'ikai ke ngata pē 'i he totonu ke tau ma'u e ngaahi ouaú ka 'oku tau fu'u fie ma'u kinautolu, 'o tau fie ma'u lahi ange ia 'i hano toki fale'í pē kitautolu ke tau ma'u ia pe ke tau toki loto ke fai ia. 'Oku nau mātu'aki mahu'inga 'aupito kiate kitautolu taki taha.

Na'e pehē 'e he Palōfita ko Siosefa Sāmitá na'e tu'o lahi hono fai ange kiate ia 'a e fehu'i ko 'ení:

“ ‘E lava nai ke fakamo’ui kitautolu ta’e te tau fakahoko ‘a e ngaahi ouau kotoa ko iá mo e ngaahi alā me’a peheé?” Ko ‘eku talí ko e ‘Ikai, he ‘ikai pē ke tau ma’u ‘a e kakato ‘o e fakamo’uí. Na’e folofola ‘a Sīsū ‘o Ne pehē, “ ‘I he fale ‘o ‘eku Tamaí ‘oku ai ‘a e ngaahi nofo’anga ‘oku lahi . . . ‘Oku ou ‘alu ke teuteu ha potu mo’omoutolu.” ‘Na’e totonu ke liliu ‘a e *falé* ‘i he’ene hā ‘i hení ko e pule’anga; ka ai ha taha ‘oku hākeaki’i ki he fale mā’olunga tahá na’e pau ke tala-ngofua ‘a e tokotaha ko iá ki ha fono fakalangi, pea mo hono kakato ‘o e fonó foki. (*History of the Church of Jesus Christ of Latter-day Saints*, ‘ētita’i ‘e B.H. Roberts, voliume ‘e 7. (Sōleki Siti: Ko e Siasi ‘o Sīsū Kalaisi ‘o e Kau Mā’oni’oni ‘i he Ngaahi ‘Aho Kimui Ní, 1949], 6:184.)

Na’e pehē ‘e Palesiteni Siosefa Filitingi Sāmita:

‘Oku ‘ikai ke u tokanga au pe ko e hā ho lakanga ‘i he Siasi ko ‘ení, pe ko e ‘aposestolo koe, pe ko ha pēteliake, taula’eiki lahi, pe ko ha toe fa’ahinga me’a, ka he ‘ikai te ke lava koe ‘o ma’u ‘a hono kakato ‘o e lakanga fakataula’eikí kae ‘oua pē kuó ke ‘alu ki he tempale ‘o e ‘Eikí pea ma’u ‘a e ngaahi ouau ko ‘eni ‘oku me’a ‘a e palōfitá ‘o kau ki aí. He ‘ikai lava ke ma’u ‘e ha tangata ‘a hono kakato ‘o e lakanga fakataula’eikí ‘i tu’a ‘i he tempale ‘o e ‘Eikí. (Joseph Fielding Smith, *Elijah the Prophet and His Mission* [Salt Lake City: Deseret Book Co., 1957], peesi 46.)

Na’a tau lave ki mu’a ange ‘o kau ki he ngaahi ouau mā’olunga ange ko ia ‘oku fakahoko ‘i he tempalé. ‘Oku kau heni ‘a e ‘enitaumení. ‘Oku ‘uhinga ‘a e ‘enitaumení ki he fakakoloa’i, ke foaki ki ha taha ha me’a ‘oku tolonga ‘o tu’uloa pea mahu’inga lahi foki. ‘Oku hanga ‘e he ngaahi ouau ‘enitaumeni ‘i he tempalé ‘o fakakoloa’i ha taha ‘i he ngaahi founa ko ‘ení ‘e tolu: (a) ‘Oku foaki ki he tokotaha ‘okú ne ma’u ‘a e ouaú ‘a e mālohi mei he ‘Otuá. “ ‘Oku fakakoloa’i ‘a e tokotaha ‘okú ne ma’u ‘a e ouaú mei ‘olunga.” (e) ‘Oku toe fakakoloa’i foki ‘a e tokotahá ‘aki ‘a e ngaahi fakamatala pea mo ha ‘ilo. “ ‘Oku nau ako ai ‘o fekau’aki mo e ngaahi taumu’a pea mo e ngaahi palani ‘a e ‘Eikí.” (Bruce R. McConkie, *Mormon Doctrine*, [paaki hono 2 [Salt Lake City: Bookcraft, 1966], peesi 227.) (f) Ko e

taimi ia kuo fakama'u ai ha taha 'i he 'ōlitá, 'oku ma'u 'e he tokotaha ko iá 'a e ngaahi tāpuaki nāunau'ia, ngaahi mālohi, pea mo e lāngilangi ko e kongā pē 'o hono 'enitaumení.

'Oku 'i ai hano ongo faka'uhinga'i pe ko hano ongo fakamatala'i 'o e 'enitaumení kuo pulusi, pea ko e 'uluakí na'e fai ia 'e Palesiteni Pilikihami 'Iongi 'o peheni:

Tuku ke u ki'i fakamatala'i nounou atu 'a hono 'uhingá. Ko ho'o ma'u ko ia ho 'enitaumení, ko ho'o ma'u kotoa ia 'i he fale 'o e 'Eikí 'a e ngaahi ouau 'oku fie ma'u ke ke ma'u 'i ha hili ha'o mavahe atu mei he mo'uí ni, ke ke lava 'o fakalaka atu ai 'i he kau 'āngelo le'ó ki he 'afio'anga 'o e Tamaí, ko ho'o lava ke fakahā kiate kinautolu 'a e ngaahi lea 'a ia ko e ngaahi kī, 'a e ngaahi faka'ilonga mo e ngaahi toukeni 'oku fekau'aki mo e Lakanga Fakataula'eiki mā'oni'oni, pea ma'u ai ho hakeaki'i ta'engatá neongo 'a e māmaní mo heli. (*Discourses of Brigham Young*, na'e fakatahataha'i 'e John A. Widtsoe [Salt Lake City: Deseret Book Co., 1971, peesi 416].

Na'e fakamatala'i 'e 'Eletā Sēmisi E. Talamesi 'a e 'enitaumení 'o peheni:

Ko e 'Enitaumeni 'i he Temipalé, 'o hangē ko ia 'oku fakahoko 'i he ngaahi temipalé 'i onopōnī, 'oku 'i ai 'a e ngaahi fakahinohino fekau'aki mo hono mahu'inga pea mo e hokohoko 'o e ngaahi kuonga fakakosipeli 'i he kuohilí, pea mo hono mahu'inga 'o e taimi lolotonga ní 'i he'ene hoko ko ia ko e kuonga ma'ongo'onga mo tu'ukimu'a taha 'i he hisitōlia 'o e fa'ahinga 'o e tangatá. 'Oku kau 'i he ngaahi fakahinohino ko 'ení hano fakamatala'i 'o e ngaahi me'a lalahi mo mahu'inga taha na'e hoko 'i hono fakatupu 'o e māmaní, 'a e tu'unga na'e 'i ai 'a 'etau 'uluaki ongo mātu'á 'i he Ngoue ko 'Ītení, 'a 'ena talangata'á mo hono nunu'á 'o iku ai mo hono kapusi kināua mei he Ngoue ko 'Ītení, 'a e tu'unga na'á na 'i ai 'i he maama maomaonganoa mo fakata'elatá 'i he taimi na'e tautea'i ai kināua ke na mo'ui 'i he'ena ngāué pea mo hona kakavá, 'a e palani 'o e huhu'í 'a ia na'e lava ke fakalelei ai 'a e maumaufono na'e fakahokó, 'a e vaha'ataimi na'e hoko ai 'a e hē lahi mei he mo'oni, 'a hono toe fakafoki mai 'o e Ongongolelei fakataha mo hono kotoa 'o hono ngaahi mālohí pea mo hono ngaahi faingamālie fakaono'ahó, 'a e tu'unga mātu'aki mahu'inga 'o e

angama'a fakataautahá mo e mateaki'i 'o e me'a 'oku totonú 'i he mo'ui ko 'ení, pea mo e talangofua kakato ki he ngaahi me'a 'oku fie ma'u mai 'e he Ongoongolelei. (James E. Talmage, *Ko e Fale 'o e 'Eikí* [Salt Lake City: Bookcraft, 1962], peesi 99–100; mei heni 'o fāi atu, 'e ui ia *Ko e Fale 'o e 'Eikí*.)

'Oku fakamahino'i mai 'e he lea ko 'eni na'e fai 'e 'Eletā Talamesí ko e taimi ko ia 'oku mou ma'u ai homou ngaahi 'enitaumení, te mou ma'u ai mo ha fakahinohino fekau'aki mo e taumu'a pea mo e ngaahi palani 'a e 'Eikí ki hono fakatupu pea mo hono fakakakai'i 'o e māmaní. 'E ako'i ai kiate kimoutolu 'a e me'a kuo pau ke fakahoko ma'amoutolu ke mou ma'u ai 'a e hakeaki'i.

'Oku fie ma'u 'a e tāpuaki 'o e 'enitaumení kae ma'u kakato 'a e hakeaki'i. 'Oku totonu ke feinga 'a e tokotaha Siasi kotoa pē ke ne taau mo fe'unga mo e tāpuaki ko 'ení pea ke ne ma'u ia.

'Oku fa'a ui pē 'a e ngaahi ouau 'o e fufulú mo e paní 'i he temipalé ko e ngaahi ouau 'inisitoli. 'E fe'unga pē ha'aku lea 'aki 'a e me'a ko 'ení: 'Oku fekau'aki 'a e 'enitaumení mo e fufulú pea mo e paní—pea 'oku meimei ke fakahoko pē kinautolu 'i he ngaahi faka'ilonga pe fakataipe, ka 'oku tala'ofa mai ai ha ngaahi tāpuaki pau, 'o tatau pē ki he taimí ni pea ki he kaha'ú foki.

Fekau'aki mo e ngaahi ouau ko 'ení, 'e fakakofu'i koe 'aki 'a e kāmení 'i he temipalé pea tala'ofa atu mo e ngaahi tāpuaki fakafo fekau'aki mo ia. 'Oku mahu'inga ke ke fakafanongo fakalelei 'i he taimi 'oku fakahoko ai 'a e ngaahi ouau ko 'ení peá ke feinga ke ke manatu'i 'a e ngaahi tāpuaki ko ia kuo tala'ofa atu 'akí pea mo e ngaahi founa 'e tu'unga hono fakahoko ai 'a e ngaahi tāpuaki ko ia.

Ko e ouau 'o e fakama'ú ko e ouau ia 'okú ne ha'i 'a e ngaahi fāmílí ke ta'engatá. Ko e mali temipalé ko e ouau fakama'ú ia. Ko e taimi ko ia 'oku fakama'u ai ha ongo me'a mali 'i he temipalé hili ha'ana mali sivile, 'oku fakama'u leva kiate kinaua 'i ha ouau nounou mo toputapu 'a 'ena fānau na'e fanau'i kiate kinaua ki mu'a aí, he na'e 'ikai fanau'i kinautolu 'i he fuakavá.

Kātaki ka ke fakapapau'i 'oku maau kakato 'a ho'o mo'uí. 'Oku toki hoko pē 'eni 'i ho'o ma'u 'a ho ngaahi tāpuaki 'i he temipalé, 'a ia ko ho'o ngaahi ouaú, he " 'oku fakahā 'i hono ngaahi ouaú 'a e mālohi 'o e anga faka-'Otuá." (T&F 84:20.)

KO E NGAARI FUAKAVA TOPUTAPÚ

‘Oku tala mai ‘e he ‘Eikí ‘i he fakahā ko ia ‘oku ‘iloa he taimí ni ko e vahe 132 ‘o e Tokāteline mo e Ngaahi Fuakavá ‘o Ne pehē:

He vakai, ‘oku ou fakahā kiate koe ‘a e fuakava fo‘ou mo ta‘engata; pea kapau ‘e ‘ikai te ke nofo ma‘u ‘i he fuakava ko iá, kuó ke mala‘ia leva; he ‘oku ‘ikai lava lí‘aki ‘e ha tokotaha ‘a e fuakavá ni pea ngofua kiate ia ke hū ki hoku nāunaú.

He ko kinautolu kotoa pē ‘oku fie ma‘u ha tāpuaki mei hoku nimá, te nau tauhi ‘a e fono ‘a ia na‘e fokotu‘u ki he tāpuaki ko iá, pea mo hono ngaahi tu‘unga ‘o iá, ‘o hangē ko ia na‘e fokotu‘u ‘i he te‘eki ai ke ‘ai ‘a e tu‘unga ‘o e māmani. (T&F 132:4–5.)

Na‘e fakamatala‘i ‘e Palesiteni Siosefa Filitingi Sāmita ‘a e fuakava fo‘ou mo ta‘engatá ‘i he ngaahi lea ko ‘ení:

Ko e hā ‘a e fuakava fo‘ou mo ta‘engatá? ‘Oku ou fakame‘apango‘ia ke u tala atu ‘oku ‘i ai ‘a e ní‘ihi he kāingalotu ‘o e Siasí ‘oku taki hala‘i kinautolu pea nau ma‘u hala fekau‘aki mo hono mo‘oni ‘o e fuakava fo‘ou mo ta‘engatá. *Ko e fuakava fo‘ou mo ta‘engatá ko e ola fakakātoa ia ngaahi fuakava pea mo e ngaahi fatongia kotoa pē ‘i he ongoongoleléi.* (Joseph Fielding Smith, *Doctrines of Salvation*, voliume ‘e 3 [Salt Lake City: Bookcraft, 1954–56], 1:156; mei he taimí ni ‘o fāi atu, ‘e ui ia ko e *Doctrine of Salvation.*)

‘Oku kau ki he fuakava ko ‘ení ‘a hono kotoa ‘o e ngaahi ouau ‘o e ongoongoleléi—pea ko e ngaahi ouau mā‘olunga tahá ‘oku fakahoko kinautolu ‘i he temipalé. Te u toe ngāue‘aki pē ‘a e lea na‘e fai ‘e Palesiteni Sāmitá:

‘Oku ‘i ai ha fakamatala fakaikiiki mahino he taimí ni ki he ‘uhinga ‘o e fuakava fo‘ou mo ta‘engatá. *Ko ia ‘a e me‘a hono kotoa—‘a e kakato ‘o e ongoongoleléi.* ‘I he‘ene peheé, ko e mali ko ia ‘oku fakahoko ‘i he founa totonú, ‘a e papitaisó, fakanofa ki he lakanga fakataula‘eikí, pea mo e me‘a kehe kotoa pē—‘a e aleapau kotoa pē, ‘a e fatongia kotoa pē, ‘a e ngāue kotoa pē ‘oku fakahoko fekau‘aki mo e ongoongoleléi ‘o Sīsū Kalaisí, ‘a ia ‘oku fakama‘u ‘aki ‘a e Laumālie Mā‘oni‘oni ‘o e tala‘ofa ‘o fakatatau ki he‘ene fono kuo ‘oatu hení, ko ha kongá pē ia ‘o e fuakava fo‘ou mo ta‘engatá. (*Doctrines of Salvation*, 1:158.)

‘I he veesi ko ia ne u lau mei ai ki mu’a angé (‘a e Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 132:4), na’e folofola mahino ‘aupito ai ‘a e ‘Eikí ‘o Ne pehē: “. . . he ‘oku ‘ikai lava ke lí’aki ‘e ha toko taha ‘a e fuakavá ni pea ngofua kiate ia ke hū ki hoku nāunaú.”

‘Oku ma’u ‘e kinautolu ‘oku hū ki he temipalé ‘a e fainga-mālie ke nau fakahoko ha ngaahi fuakava pea mo ha ngaahi fatongia pau fekau’aki mo honau hakeaki’í pea mo e hakeaki’i ‘o ha ní’ihi kehe. Na’e tohi ‘e ‘Eletā Sēmisi E. Talamesi ‘o pehē:

‘Oku kātōi ‘i he ngaahi ouau ‘o e ‘enitaumení ‘a e ngaahi fatongia pau ‘i he tafa’aki ‘a e tokotaha fakafo’ituituí, hangē ko e fuakava mo e fakapapau ko ia ke tauhi ‘a e fono ‘o e angalelei mo e angama’á, pea ke anga’ofa, mo manava’ofa, fa’a kātaki mo loto-ma’a; ke foaki ‘a e talēnití mo e ngaahi koloá ki hono fakamafola ‘o e mo’oní pea ki hono langaki hake ‘o e fa’ahinga ‘o e tangatá: ke tauhi ma’u e mo’ui lí’oa ‘aki ‘a e ngāue ‘o e mo’oní; pea ke feinga ‘i he founa kotoa ‘e ala lavá ke tokoni ‘i he fu’u teuteu lahi ko ia ke teuteu’i ‘a e māmaní ke ne tali ‘a hono Tu’í,—‘a e ‘Eiki ko Sīsū Kalaisí. ‘Oku tala’ofa mai ha tāpuaki ki he fo’i fuakava taki taha ‘oku fakahoko, pea ‘oku fakahoko ia ‘o fakatatau ki he tu’unga ko ia ‘o e talangofua ki he ngaahi me’a ke faí. (*Ko e Fale ‘o e ‘Eikí*, peesi 100.)

‘Oku tau fuakava mo e ‘Eikí te tau foaki ‘a hotau taimí, ngaahi talēnití, pea mo ‘etau ngaahi koloá ki Hono pule’angá.

Ko ha kakai fuakava kitautolu. ‘Oku tau fuakava te tau foaki ‘a e ngaahi me’a ‘oku tau ma’ú ‘i he taimi mo e pa’anga mo e talēnití—‘a ‘etau mo’uí pea mo e ngaahi me’a kotoa ‘oku tau ma’ú—ke ‘aonga ki he pule’anga ‘o e ‘Otuá ‘i he māmaní. ‘I he lea faingofua angē, ‘oku tau fuakava ke tau fai lelei. Ko ha kakai fuakava kitautolu, pea ko e temipalé ko e uho ia ‘o ‘etau ngaahi fuakavá. Ko e temipalé ‘oku ma’u mei ai ‘a e fuakavá.

Mou ‘alu ki he temipalé. ‘Oku totonu ke mou ‘alu ki he temipalé. Pea ‘i ho’omou ngāue fakafofonga heni ma’a ha taha kuo pekiá, ‘e toe fakamanatu atu ai pē kiate kimoutolu ‘a e ngaahi fuakava ko ia kuo mou fakahokó. ‘E toe fakamanatu ai foki ki ho’omou fakakaukáu ‘a e ngaahi tāpuaki fakalaumālie ma’ongo’onga ko ia ‘oku fekau’aki mo e fale ‘o e ‘Eikí.

Tauhi totonu ki he ngaahi fuakava mo e ngaahi ouau ‘o e ongoongolelei. Feinga ke mou taau ke ma’u ‘a e ngaahi ouau

toputapu ko iá 'aki ha'omou fakalaka hake mei he sitepu 'e taha ki he sitepu 'e taha lolotonga ho'omou mo'uí. Tauhi 'a e ngaahi fuakava 'oku fekau'aki mo kinautolú. Fai 'eni pea te mou fiefia ai.

'E toki maau leva 'a e anga ho'omou mo'uí—'e hoko 'a e ngaahi me'a kotoa pē 'i honau fakahokohoko totonú, 'i honau tu'unga totonú, pea 'i honau hokohoko totonú. 'E fehokotaki homou fāmili 'i ha fakahokohoko 'a ia 'e 'ikai toe lava ke veteki.

'Oku fakatefito 'i he ngaahi fuakavá mo e ngaahi ouaú 'a e ngaahi tāpuaki ko ia te mou lava ke ma'u 'i he temipale mā'oni'oní. Ko e mo'oni 'oku fakahōifua ki he 'Eiki 'a e taimi 'oku tau taau mo fe'unga ai ke ui'aki kitautolu 'a e hingoa: Ko e Kau Tauhi Fuakavá.

KUO PAU KE 'I AI 'A E FAKAFEPAKÍ

Ko e ngaahi temipalé ko e uho kinautolu 'o e mālohinga fakalaumālie 'o e Siasí. 'Oku totonu pē ke tau 'ilo'i 'e feinga 'a e filí ke hū mai kiate kitautolu ko e Siasí pea mo fakafo'ituitui foki lolotonga ko ia 'etau feinga ke kau ki he ngāue toputapu mo faka-'Otuá ko 'ení. Ko e hū mai ko 'eni 'a e filí 'oku lava ke kamata pē ia mei he ngaahi fakatanga fakamamahi na'e hoko 'i he ngaahi 'aho 'o e kuohilí 'o a'u mai pē ki he ta'e tokanga ki hono fakahoko 'o e ngāué. Mahalo ko e founga fakamuimuí 'a e founga fakafepaki 'oku fakatu'utāmaki mo ne fakavaivai'i taha 'a e ngāue fakatemipalé.

'Oku lahi pehē fau 'a e fakafepaki ki he ngāue fakatemipalé he ko e feitu'u ia 'oku ma'u mei ai 'a e mālohi fakalaumālie lahi ki he Kāingalotu 'o e Siasí, pea ki he Siasí fakakātoa.

Ko e lea 'eni na'e fai 'e Palesiteni Siasosi Q. Kēnani 'i hono fakatapui 'o e makatuliki 'o e Temipale Lōkaní:

'Oku hanga 'e he makatu'unga kotoa pē 'oku fakatoka ma'a ha Temipale, pea mo e Temipale kotoa pē kuo kakato hono langá 'o fakatatau ki he founga kuo fakahā 'e he 'Eiki ki he'ene Lakanga Fakataula'eiki mā'oni'oní, 'o toe fakasi'isi'i ange 'a e mālohi 'o Sētané 'i he māmaní, pea fakatupu ke toe lahi ange 'a e mālohi 'o e 'Otuá mo e anga faka-'Otuá, peá ne ue'i 'a e ngaahi langí ke ngāue 'i he mālohi lahi ma'atautolu, kolea mo ui hifo ma'atautolu'a e ngaahi

tāpuaki 'a e Ngaahi 'Otua Ta'engatá, pea mo kinautolu foki 'oku nofo 'i honau 'afio'angá. (I he "The Logan Temple," *Millennial Star*, 12 Nōvema 1877, peesi 743.)

I he taimi ko ia 'oku faingata'a'ia ai 'a e kāingalotu 'o e Siasi pe mafatukituki 'enau ngaahi fakakaukau 'i ha ngaahi fili mahu'inga ke nau fai, ko e me'a angamaheni pē 'oku nau fai ko 'enau 'alu ki he tempalé. Ko e feitu'u lelei mo'oni 'eni ke 'ave ki ai hotau ngaahi loto hoha'á. 'Oku tau lava ke ma'u 'i he tempalé 'a e fakamaama fakalaumālie. Lolotonga 'a 'etau 'i ai 'o fakahoko 'a e ngāue fakatempalé, 'oku tau "mama'o ai mei māmani."

Ko e konga lahi 'o e mahu'inga 'o 'etau ngaahi 'alu ko 'eni ki he tempalé ko 'etau fai ko ia 'a e ngāue ma'a ha tokotaha 'a ia 'e 'ikai ke nau lava 'e kinautolu 'o fakahoko ma'anautolu peé. I he'etau fakahoko 'a e 'enitaumeni ma'a ha taha kuo pekiá, 'oku 'i ai 'etau ongo'i 'oku 'ikai ke tau toe nana'i ke lotu fakamātoato ki he 'Eiki ke ne tokoni'i kitautolu. Ko e taimi ko ia 'oku 'i ai ai ha ngaahi fili ke fakahoko 'e he ngaahi hoa mali kei talavou, 'oku fu'u mahu'inga 'aupito ke nau 'alu ki he tempalé kapau 'oku nau ofi ki ai. 'Oku 'i ai pē 'a e fa'ahinga ongo fai fakama'a ia mo e maama 'oku ma'u 'i he 'ātakai fakalaumālie 'o e tempalé.

Ko e taimi 'e ni'ihī 'oku fu'u mafasia 'a 'etau ngaahi fakakaukau 'i ha ngaahi palōpalema, pea lahi mo e ngaahi me'a 'oku hanga mai ke tau ngāue ki ai 'i he taimi pē ko iá pea tupu mei ai 'a e 'ikai ke tau lava 'o fakakaukau lelei mo vakai fakalelei ki he me'a ke fai. Ka 'i he tempalé, 'oku hangē ke ka'iloa atu 'a e ngaahi hoha'a ki he ngaahi me'a 'o e māmani, pea mole atu mo e puputu'ú, pea 'oku lava leva ke tau "vakai atu" ki he ngaahi me'a ko ia na'e 'ikai ke tau lava 'o mamata ki ai ki mu'á pea tau ma'u mo e founga ke fakalelei'i'aki 'a e ngaahi me'a 'oku tau faingata'a'ia ai 'a ia na'e te'eki ai ke tau 'ilo'i 'e kitautolu ki mu'a.

'E tāpuaki'i kitautolu 'e he 'Eiki 'i he taimi 'oku tau kau ai ki he ouau toputapu 'o e ngaahi tempalé. 'E 'ikai fakangatangata pē 'a e ngaahi tāpuaki ai ki he'etau fakahoko 'o e ngāue fakatempalé. 'E tāpuaki'i kitautolu 'i he ngaahi me'a kotoa pē 'oku fai. Te tau taau ai ke ma'u 'a e tokanga 'a e 'Eiki ki he ngaahi me'a kotoa pē 'oku tau fai, 'a e ngaahi me'a fakalaumālie mo fakatu'asinó fakatou'osi.

I HE FAKAOFI ATU KI HE VEILÍ

Kuo pau ke tau ma'u ha mahino ki hono 'uhinga 'oku tau langa ai 'a e ngaahi tempalé, mo hono 'uhinga 'oku fie ma'u ai ke tau fakahoko 'a e ngaahi ouaú. Hili 'etau ma'u 'a e mahino ko 'ení, 'oku hokohoko atu ai pē hono fakahinohino'i mo hono fakamaama kitautolu fekau'aki mo e ngaahi me'a 'oku mahu'inga fakalaumālié. 'Oku hoko mai ia 'i he 'otu lea ki he 'otu lea, pea mo e akonaki ki he akonaki, kae 'oua pē kuo tau ma'u hono kakato 'o e māmá mo e 'iló. 'Oku hoko 'eni ko ha malu'i lahi kiate kitautolu—kiate kitautolu fakatāutaha. Ko ha toe malu'i pē foki mo ia ki he Siasí.

'Oku 'ikai mo ha toe ngāue 'e hoko ko ha malu'i ki he Siasí ko 'ení ka ko e ngāue fakatemipalé pea mo e fekumi fakatohihohokó 'a ia 'okú ne poupou'i 'a e ngāue fakatemipalé. 'Oku 'ikai mo ha toe ngāue te ne fakama'a ange 'a e laumālié. 'Oku 'ikai mo ha toe ngāue te tau fai te ne 'omai kiate kitautolu ha mālohi lahi ange. 'Oku 'ikai mo ha toe ngāue 'oku fie ma'u ai ha tu'unga mā'olunga ange 'o e anga mā'oni'oni.

'Oku hanga 'e he'etau ngaahi ngāue 'i he tempalé 'o 'aofi kitautolu 'aki ha pā pea mo ha malu'i, 'o tatau pē ki he fakafó'ituituí pea 'i he'etau hoko ko ha kakai fakakātoá.

Ko e ngaahi ouau 'o e tempalé 'oku tau fai ai 'a e ngaahi fuakava kiate Iá—ko e feitu'u ia 'oku tau hoko ai ko e kakai 'o e fuakavá.

Kapau te tau tali 'a e fakahā fekau'aki mo e ngaahi ouau fakatemipalé, kapau te tau fakahoko 'a 'etau ngaahi fuakavá ta'e toe 'i ai ha tāla'a pe kumi 'uhinga, 'e malu'i kitautolu 'e he 'Eikí. Te tau ma'u ha tokoni fakalaumālie fe'unga ke tau mata-tali 'aki 'a e ngaahi faingata'a 'o e mo'ui ní.

'Oku mo'oni 'a e ngāue fekau'aki mo e ngaahi tempalé. Na'e fakahā mai ia mei he tafa'aki 'e taha 'o e veilí pea 'oku kei hokohoko mai pē 'a e ngaahi fakahaá.

'E lava pē ke ma'u 'e he mēmipa taki taha 'o e Siasí 'a e fakahā fakafó'ituituí fekau'aki mo e ngāue fakatemipalé.

Ko ia ai, mou 'alu ki he tempalé—'alu 'o ma'u homou ngaahi tāpuakí. Ko ha ngāue ia 'oku toputapu.

SIASI 'O
SĪSŪ KALAISI
'O E KAU MĀ'ONTŌNI
'I HE NGAAHI 'AHO
KIMUI NĪ

TONGAN

36793 900